

ספרי 'נפש'

יוסף לוואידוד

סיפורים

כינוס והקדים מבוא
דב לנדאו

הוצאת אגודת הסופרים העברים בישראל
ליד הוצאת "מסדה" בע"מ רמת-גן

מבוא

לתולדותיו ולדמותו

לא ידוע לנו מתי נולד ומנין בא. לפי יערי-פולסקין בא מלודז' ולפי ג. קרסל בא מגליציה. תמהוני, חולמני וביישן. גבוה, צולע על אחת מרגליו, וגורר אותה באופן משונה. פניו יפים, בלונדיני בעל אף סולד ועקום במקצת. עיניו קטנות, שחורות ובלטות. שתקן בחברה, אך לעיתים, עם בן-שיחה קרוב, נמשך לדיבור. עבד ברחובות ומשם עבר לעין-חי בכפר-סבא. דומה שלא הסתדר עם חבריו הפועלים ברחובות, שעיתים לעגו לו על חולשתו לכתיבה, אך נראה כי בעין-חי, על אף פרישתו מן החברה, זכה ליחס טוב יותר. בעבודתו אצל אחד מאיכרי פתח-תקוה, בנפרד מחבריו, הסתדר כך, שסיים מוקדם, כדי להתפנות לכתיבה. ש. בן-ציון מספר, כי באותה תקופה הידבה לבקר בפתח-תקוה והיו סבורים, כי ידידה היתה לו שם, משוררת צעירה. כאשר שאלוהו על הדבר, הסמיק יותר מן הרגיל, כבש פניו בקרקע ולא ענה. חזמה שעניין זה לא היה רציני ולא הגיע אפילו כדי יד-ידה, אלא שאותה משוררת חששה לפגוע בבחור הרגיש. משם עבר ליפן וגר בבית המלון של ליפשיץ, עסק בתרגומים ובהעתקת סיפורים, בין היתר בשביל ברנר, אך פרנסתו היתה דחוקה. לעתים נעלם לימים אחדים, ופעם כאשר חיפשוהו, מצאוהו במערה בדרך לפתח-תקוה שוכב וקורא בספר. מלבד סיפוריו כתב מאמרי ביקורת קצרים, בעיקר על יצירות מן הספרות הכללית; אך כל עבודותיו לא פורסמו, עד כי נאלץ לעזוב את בית-המלון של ליפשיץ ומשך זמן-מה לן לילה לילה במרתף הבניין הגדול של "הבונה", קרוב לפסי הרכבת שבתל-אביב. ביום שוטט בשדות ועסק ברשימותיו, ועם חשיכה חזר למרתף בהיחבא. בבוא ברנר ליפו, לקחו אליו והם דרו בצוותא עם יהודה יצקד ובנו אברהם, בבית שבפרדס ליד השכונות הערביות בין יפו למקוה-ישראל. במקום זה הם נרצחו יחד עם צבי שץ ועם הסטודנט הפועל צבי זליג

גוגיג-ברגגרין בפרעות האחד במאי 1921, כ"ג בניסן תרפ"א לאחר הפרעות באו י. אפטר ומרדכי קושניר במשוריין משטרה ושישה חיילים בריטיים לראות את שלום יושבי הפרדס, ומצאו חמש גוויות ליד הבית ואחת במרחק של כשלושים מטר, בקצה הרחוב של הכפר הערבי. החיילים הבריטים סירבו לקחת אתם את הגוויות, בטענה שלא קיבלו פקודה לעשות כן, וכאשר שב אפטר עם חיילים אחרים כבר לא מצא את הגוויה השישית, זו של לואידור. מרדכי קושניר היה סבור, כי האקדח היחיד שהיה להם, לדיירי הפרדס, היה בידי לואידור, ואולי פצע או הרג מי מן הערבים, ואפשר שזה מסביר מדוע התעללו דווקא בגופתו ומדוע העלי מהו. לדעת קושניר נהרגה הקבוצה בתוך הבית והגוויות הוצאו לדרך כדי לא להימצא בכיתו הפרטי של מנטורי, בעל הבית הערבי. דוד בן-גוריון מספר, במכתב ששלח ללודז', לאביו של יוסף לואידור, כי כעבור חצי שנה בערך נמצאו עצמות אדם בקרבת מקום הרצח. ואלה נאספו בידי האנשים של ממשלת המנדט. לעומת דעות אלו טוען אדם בשם גרינשפון. שמכתבו לוועד-הפועל שמור בתיק לואידור בארכיון-העבודה, כי לפי משפט הרוצחים ברור, כי שוטר ערבי לקח גופה למשרד הממשלה בטרם נאספו שאר הגופות. משם הועברה הגופה וצויינה כ"בלתי-ידועה". טענה זו תמוהה, כי עובדה היא שידידי לואידור לא הכירו את גופתו בין הגופות.

אין פלא שאדם כלואידור הירבה להרהר במוות. פעם התוודה לפני יערי-פולסקין, כי בשעת שחייה למרחק בים (היה שחיין מעולה) עלתה בו המחשבה. שלא כדאי לשוב אל מזרון הקש המנוקב, מחוסר הסדין במלוננו של ליפשיץ בנתה-שלום. והנה הוא שב אל החיים, אך לא לזמן רב.

דברי הביקורת שכתב קצרים ותמציתיים אך הם מיטיבים לגלות את עולמו הרחוני. הוא בורק בעיקר את האידיאה, ובעיקר מבחינתה הסמלית-משמעותית והאקטואלית. כמו בסיפוריו, בהם גיבוריו אוהבים להתרחק מן החברה ולהתבודד בטבע, כן הוא מדגיש נטייה זו אף בדמויות שעליהן הוא כותב על תומס גלן, גיבורו של קנוש המסון ב"פאן", הוא כותב, כי הוא "מתבודד לא רק ביער. הוא מתבודד גם בדברו עם אנשים. מוזרה אבל גם נהדרה היא בדידותו, כבדידות אותו אלון העומד לבדו בערבה, אינו עוסק באחד מעסקי בני אדם, אינו שואף בצע, הוא חופשי כעוף השמיים... מעשיו תמיד

הזקים, אבל יחד עם זאת מעשי נערות." דומה, כי לא קשה להבין את חיבתו של לואידור אל דמויות מסוג זה. זה מסביר גם מה משך אותו לכתוב על רובינסון קרוזו, שראה בו סמל לאדם הידע לעזור לעצמו חרף כל הקשיים שיוצרת הבדידות. במקום שם "שפת האדם, כמו מטבעות הזהב, היתה לדבר אין חפץ בו. מין אדם הראשון לפנינו. הלך-נפש של בדידות-עולם שורר בכל. חרפש. יחידות. אין מתרד. מלך הוא האדם על היפה, העזוב, שלטון בלתי מוגבל, מוחלט, בבדידות נצח עבוד האדם לנפשו ועיתו עוברת בלי שעמום ובטלה". ודברים אלה פורסמו שלושה שבועות בלבד לפני הירצחו. עב מותו, כמו בחייו, נשכח מעולמה של הברה ועולמה של ספרות. מלבד הדברים שנזכרו כאן, כתב על טיפוסי הנשים אצל שקספיר, על "הרמאן ודורותיאה" לגיתה, וכן כתב סיפורים היסטוריים שעל אחד מהם, "אליעזר בן הורקנוס", יש לנו כמה עדויות. שמענו גם על שירים, על מחזות היסטוריים מוקופת המקרא, ועל משהו הקשור בתקופת התלמוד. כן ידוע שכתב רומן מהיי הערבים ובוודאי היו איתו עוד כמה כתבים שלא נמצאו.

ימי הקציר

"ימי הקציר" הוא כנראה הראשון מסיפורי לואידור המצויים בידינו. יש להדות, כי מתחת לפני שטח הסיפורים, שנראה פשטני, ואפילו מעט מלאכותי, מבחינות בניית העלילה, והמצבים, אפשר למצוא בכל הסיפורים הידועים לנו מטען אידיאי הראוי לעיון. מטען זה הוא כחוט-השני הנמשך בסיפורי לואידור, וסימניו ניכרים גם בעבודותיו הפרשניות-ביקורתיות. בתשתית הסיפור שלפנינו טמונה התהייה על מהות האדם. יסוד זה, במשולב עם בעיית הקיום האנושי בתנאיו הקשים על עולמנו, חוזר בגוונים שונים בשאר סיפורי לואידור. ב"ימי הקציר" הוא דן בבעיה כפי שהיא מתגלה לאור הערמוניות ולאור כפיות-הטובה, הבאות לידי עימות עם התמימות, עם הנאמנות ועם המסירות. מבנה הסיפור נרקם על יסוד אידיאי זה, ועל כן מציג לפנינו חלקו הראשון את בעיית קיומו של האדם. בעיה זו אינה פילוסופית אכסיסטנציאל-ליסטית, אלא פשוטה, לכללית, אף על פי שספוג בה היסוד הרוחני של בעיית החירות. תנאים כלכליים טובים עשויים להעניק לאדם חירות, לא רק פיזית

אלא גם רוחנית. חלקו השני של הסיפור בנוי על האשליה, שיש בידי האדם למצוא פתרון לבעיות קיומו הפיזי על-ידי ויתור על חירותו, והחלק השלישי מביא עמו את ההתפכחות המגלה את האמת על האדם ומפזרת את האשליות. הסיפור בנוי על עימות שתי דמויות שוות-ערך מן הבחינה האמנותית. הנושא המרכזי אינו חישוף הדמות האחת ואופיה או הזמות השניה ואופיה, אלא היחסים הנרקמים בין שתיהן, יחסי הדמויות באים לבסוף לידי משבר, שספק אם יש לו פתרון חדמשמעי.

בעיית הקיום נראית במבט ראשון כחסרת חשיבות, ואולם באמת אין הדבר כן. היסוסיו של ספיר, הפועל החלוץ, לקבל את העבודה המוצעת לו על-ידי ברזילי האיכר נובע מן החשש לאבד את חופש-חירותו. יסוד זה של כמיהה לחירות בא לביטוי אף בחשק שתוקפו להשתובב בתבואה הריחנית פרי עידתו. להשתובב כילד משמעו להיות חופשי מעול הקיום הרובץ על האדם המבוגר. השאיפה המלווה את ספיר בלי הרף להיות לאיכר היושב על אדמתו יש בה למעשה נטייה לשתי מגמות: מצד אחד יש כאן התקשרות לקרקע המגבילה את האדם ומגבילה את חירותו הקמאית הפראית. שאליה שואפים גיבורי לואידור; מצד אחר בולט כאן הרצון העז להגיע למעמד כלכלי איתן, המשחרר את האדם מן התלות בזולתו. בנקודה זו מתעמקת בעיית הקיום כפי שהיא נתפסת על-ידי לואידור. התקווה האנושית לעתיד טוב יותר וחופשי יותר — האם היא מוצדקת או לא? שם הסיפור „ימי הקציר” מרמז מבחינת התקווה הכלולה בשם לימי המשיח. תקוותם של הפועלים לשכר גבוה של חמשה בשליקים ליום היא בחינת תקווה ל"ישועה". אף תיאור ימי הקציר בנוי על מבני פסוקים הלקוחים מישעיהו, ומאשר תפיסה סמלית זו של שם הסיפור.

אולם התשועה אינה מתגשמת. האיכרים מעכבים את ה"ישועה" ואינם משלמים כראוי. אין תקווה, לא למאבק של הפועלים באיכרים ואף לא לנסיון של ספיר למצוא את תשועתו בבית ברזילי, ואף התחרות בינו לשני הפועלים הערביים מסתיימת בתבוסתו. מאבק זה הוא בעצם מאבקו של הפועל העברי על העבודה העברית. אך למעשה יש בו משום ביטוי למאבק החברתי הכלכלי של האדם על קיום מכובד. הגורל הרשע חברו על ספיר ותתנכלו לקיומו. הקחות מזה וכפיות-הטובה ורדיפת-הבצע של ברזילי מזה

קובעים את גורלו. גורלו של אדם אינו בידו, ולא מעשיו קובעים את עתידו. בתיאור דמותו של ברזילי ניכרת הססנות רבה אצל לואידור. תחילה הוא מבקש להעמיד לפנינו אדם שמידותיו מתוקנות, אך האמת האפית גוברת עליו. כבר בדיבור הראשון היוצא מפיו מתגלה שלפנינו אדם ערמומי. — מבקש אני פועל חרוץ אשר אוכל לבטוח עליו בעבורתו... פועל כזה היה מוצא אצלי משרה טובה, תנאי חיים טובים ויחס טוב מצדו. האין אתה יודע, מר ספיר, צעיר כזה אשר יהיה איש כלבבי? בדברו את הדברים האחרונים התכוון ברזילי אל ספיר בעצמו. "מידתו של ברזילי היא ממידת עפרון החיתי האומר הרבה ועושה מעט. מיד לאחר דברים אלה אנו מוצאים אותו עומד על המקח ואינו מוותר לו לספיר שהוא כהוא זה. מכל מקום, ברזילי אינו מנצל שטחי. מצד אחד יודע הוא להעריך את התועלת, העשויה לצמוח לו מן היחס הטוב שהוא מעניק לפועל. מצד אחר יש לזכור, כי התנהגותו הערמומית והאגואיסטית צמחה מתוך סבל עצום שסבל על אבדן משפחתו. רדיפת-הכצע הטבועה באופיו מתפתחת ומתוך דאגתו של היתום העוזב לנפשו, לעתידו ולבטחונו. נראה שהסיפור שלפנינו הוא סיפור של התמימות, המסירות והנאמנות, הניצבות לעומת כפיות הטובה והערמומיות. היחסים בין הפועל העברי למעבידו מגלים את היחסים הקיימים לעתים קרובות בין עושה-טובה בנאמנות, למקבלי-הטובה, שאינם יודעים להכיר טובה לבעליה. בשביל ברזילי אין הפועל אלא חפץ שיש לנצל, כל עוד אין לו תחליף, פתאום מתגלה שלא הנאמנות ולא המסירות ללא סייג קובעים את היחס בין המעביד לעובד. כמו בסיפור יעקב ולבן ובדומים אין שכר לנאמנות ולמסירות בקיץ, כאשר אין פועלים ערביים זולים, מפתה ברזילי את ספיר ומבטיח לו עבודה שנתית ויחס טוב, ואולם ברגע בו ספיר נופל למשכב, או ברגע בו הוא נחשב יקר, מפני ששוב מצויים פועלים זולים יותר, אין בעל-הבית מהסס לבחור במה שנראה לו מועיל לאינטרסים האגואיסטיים שלו. אפילו הבושה וחוסר הנעימות הנגרמות לו עקב מעשיו, ואף העובדה ששוב אינו יכול להביט בפני הפועל המרומה שהיה לו כידיד ממש, אינם מונעים אותו מהיות כפוי-טובה. הגרוע ביותר ביחסים אלה בין האיכר לפועל הוא העמדת-הפנים. ברזילי בסיפורו של לואידור אינו אדם גס, ועל-כן קשה לו לומר לפועל גלויות מהי האמת החדשה שבליבו. ואולם לאט לאט הכול מתגלה ונוצרים

יחסים לא נעימים בין הפועל למעבידו. בלי שברזילי יספר לפועל בגלוי על השינוי שחל ביחסו אליו. ואולם החשש מחוסר נעימות אין בו כדי לשנות מעשיו של אדם. רק העמידה האיתנה על הזכויות היתה אולי מרתיעה את האיכר ברזילי (שאופיו קשה כברזל) מלנשל את הפועל מזכויותיו, ומבחינה זו אפשר לראות את תגובתו של ספיר כתגובה תבוסנתית. מסתבר שתהייתו של לואידור על בעיית המהות האנושית לא היתה תמימה כל עיקר.

יהודה נוטר הפרדס

בסיפור מוקדם זה אנו מוצאים את כל האינוונטאר של תקופת העליה השנייה. פועלים, שומרים, בית-תבשיל, ערבים, מושבה, קדחת, אדמה, פרדס הידוע לנו מתיאורי התקופה,¹ ומשאר סיפורי לואידור. ואולם בניגוד ל"ימי קציר" ול"קדחת" מתפתח סיפור זה בעלילה סוערת ופעילה. אין הוא פותח בתיאור הגיבור המרכזי של הסיפור, אלא בתיאור אחיו שלמה, ועובר בחלק השני לתיאור יהודה האח המבוגר, ומגיע לבסוף בקטע השלישי אל שיא הסיפור בקרב עם הערבים. מבנה הסיפור הוא מדוקדק, וסכמאטי, אף כי יש בו כמה סטיות לתיאורים, המנסים למסור את ההווי המיוחד של התקופה.

הסיפור מגלה הערצה פשטנית למפעל הלאומי הגדול. בדמותו של יהודה, בדמות השומרים מן הגליל, ובמידת-מה אפילו בשלמה אחיו של יהודה (על אף המכות שספג מידי הערבים שגברו עליו בהיותו יחיד מול רבים), אנו מוצאים כבר את היהודי החדש החזק, העשוי ללא-חת. יהודה וכן ידידיו השומרים מן הגליל הם בחינת האידיאל הנחוץ באותה שעה לבניין מפעל ההתיישבות. דמויותיהם העשויות ללא חולשות וללא פגמים נראות היום בעינינו מופרזות למדי. אותם פועלים המצפים לגשם, כדי לזכות בכמה ימי-חופשה מעבודתם, מלוגלים בפיו של לואידור,² ואף על פי שלגלוג זה יש בו

1 עיין למשל דוד שמעונתיץ: ספר האידיוליות, הוצאת מסדה, תליאביב, תשי"א (בעיקר בשירים: ביער כחדרה, חלוצים, יובל העגלונים, מצבה וכו').

2 זאולי מרמז גלוגו של לואידור לפועלים אלה. לאותו יחס שלילי של פועלי העלייה השנייה והשלישית אל אנשי הרוח, הסופרים וכד', שעליו מסופר אצל כמה

משום עשיית חשבון עם החברה המתנכרת, הוא מצייר לנו באמצעותו דמויות המתקבלות על הדעת הרבה יותר מדמותו של יהודה השומר, שכולו חיוב בלי שמץ של שלילה.

בתיאור הנדודים של יהודה, נדודים שאינם מתבארים מתוך עצמם, יש תהייה רבה על הנפש האנושית; ואולם את עיקר הנסיון לחדור למהות האדם אפשר לראות בהשוואה הלא-מפורשת בין שני האחים שעל-אף עולמם המשתף ועל-אף מטרתם המשותפת הם שונים כל כך.

יהודה מתואר כאדם שהתמזגו בו תכונות מנוגדות, והמיווג השלם כמעט בלתי אפשרי. המשותף בין אחדות מתכונות אלו הוא רק בהיותן כולן חיוביות. הגוף הגדול נתפש כאן כתנאי חשוב הנחוץ למי שמבקש לשמש כשומר. על אף שיש מן השטחיות בתפיסה זו ועל אף שבתקופה זו העריץ לואידור באמת את הכוח הפיזי ואת האומץ, צריך להודות שהוא השכיל להעמיד את העוצמה הגופנית באור אירוני. המתפעלים העיקריים מכוח גופו של יהודה אינם חבריו, אלא ה"טודדים הערבים, הנתפסים אצל לואידור כילדי הטבע, הפועלים על פי האינסטינקטים שטרם הושחתו. אף על פי שיש בספור זה גינוי חמור למדי לערבים, אין הגינוי מופנה כלפיהם וכלפי אורח חייהם, אלא לפעולת השוד והשפל שהוא כפי הנראה מתוכנן מראש, (ההתנפלות השפלה של הרבים על האיש הבודד וחסר הישע). הסיפור ראה את הערבים באור שלילי. אנשים אלה, על אף הטבעיות האינסטינקטיבית טיבית השבועה בהם, ואולי דווקא בגללה, יודעים אף את הפחד מפני הכוח הפיזי, אך הם יודעים גם להעריץ את בעלי הכוח ויודעים להשלים עמם. מן ההומור בו מתוארת בריחתם של הערבים ברור, שלואידור מתעניין באופנם של אנשים אלה, "ראו הערביים כי כן, כי לא תעמוד להם גבורת מקלותיהם

רושמי זכרונות על לואידור. אף יהודה גיבור סיפורנו, שתואר כבעל השפעה רבה, נחשב בעיני הפועלים יותר מ"כל האינטליגנטים", מי שהיו "אקסטרניס", "גימנדוסיס" ומנהלי מפלגה. יחס זה, שראה ניגוד גמור בין החיים, העבודה והבניין לספרים ולרוחניות, היא ראשיתה של אותה גישה אשר כעשר שנים מאוחר יותר יצא עליו במלחמה אברהם שלונסקי הצעיר (ראה א"ב יפה, א. שלונסקי המשורר וזמנו", ספרית הפועלים 1966, עמ' 41-18). אפשר ששרידי השפעתה של גישה זו אל עולם הרוח שהיתה אולי אז צורך השעה, ניכרים בקרבנו עד היום הזה

ויאמרו לאחוז באמצעי השני של גבורה, היא המנוסה הנחשבת בעיניהם גם היא לגבורה גדולה... תיאור התנהגותם כפרדוקס יש בו עומק מעט על אף הלגלוג הקל בו נאמרים הדברים.

דמותו של יהודה מתוארת איפוא לא רק תיאור ישיר על-ידי המחבר ולא רק על-ידי המעשים שהוא עושה, אלא גם מעיני הערבים אויביו, שאיבתם מהולה בהערצה, ובמידת מה אף מעיני אחיו וידידיו הרואים בו מחסה ועזר מפני כל פורענות. דרך זו של תיאור הדמות בפי שהיא מצטיירת בעיני הזולת מאפשרת לבנות אותה בצורה מתוכננת בלי להסתכן בסכמאטיות. אילו עסק הסופר בתיאורו של יהודה בדרך הישירה בלבד, היתה מתקבלת דמות העושה רושם של בובת שעווה ולא של דמות אנושית חיה.

יש בדרך האפיון של לואידור משהו דו-משמעי המעורר את הרושם, כי עם כל ההערצה לגיבורו הוא גם לועג לו מעט. לפעמים נוצר הלעג על-ידי עימות הנעלה והשפל. בתיאורו של יהודה מספר לנו לואידור כי, "...האנשים אשר סבבוהו לא יכלו להסיר את עיניהם מן התמונה הזאת אשר כולה מביעה כח ואון רב, כאשר ישב לרכוב על סוס היה זה רועד בכל גופו מכובד המשא אשר עליו, וכאילו התפלא על כובד גוף רוכבו הפנה את ראשו אליו, והעמיד עליו את עינו התמהה, ומדדו מכף רגלו עד קקדו, וכאשר לא יכול בשום אופן לפתור את החידה הוריד את עיניו לארץ ונאנק דום." שניים מתפעלים כאן מכוחו של הגבור. האנשים אשר סבבוהו והסוס — שיתוף השניים בהערצת הגיבור יוצר אירוניה המופנית אל הגיבור המתואר.

לא קל לנו לקבל את תכונותיו הטובות של גיבורנו. הכוח העצום הוא מעין חידה אפילו בעיני הסוס, אינו מתיישב על נקלה עם "שתי עיניים שחורות וגדולות, רכות וטובות אשר מהן נשקפה נשמה זכה, נפש טהורה ולב טוב." אף כי שבספרות לא תמיד אנו מוצאים קורלאציה בין תיאורה החיצוני של הדמות וטובה הפנימי, כאן נראה בציגוד מופרז וחרף מדי. לתכונות אלו מתוספים אופן דיבורו המשכנע, בינתו, רוחו הטובה, שלוותו וחוש ההמור שניחן בו. והנה עוד מעלה יש בו בגיבורנו. הוא משמש כאן ניגוד לאינטליגנטים, לאכסטרנים, לגימנזיסטים ולמנהלי המפלגה. מובן, שדברים אלה נאמרים אליבא דדעתם של החלוצים. העצלות שמייחס לואידור לגיבורו אינה מתקבלת על הדעת בהשוואה לשאר תכונותיו כגון מסירותו

לכל עניין ואהבתו את הארץ. אפילו נשייתו לחופש, נשייה השבועה בכל גיבורי לואידור, אינה מסבירה אלא את נדחיו, אך אינה מוכיחה עצלות. גם המטאפוריקה והדימויים באים לאשר את האפיון של יהודה. יהודה חזמה היה לסלע מוצק או "לפסל שיש איתן". וכאשר יצא עם אחיו אל הערבים לחפש את האתון היה "דמיונו כמגדל איתן ההולך ומתנועע". בעיני הערבים הוא היה "כדוב איום" ואולם אחיו שלמה היה "בעיני עצמו כילד רך ההולך תחת חסות אביו הגדול החזק". כל הדימויים הללו מעניקים לנו אופי מגושם, דבר שאינו מתאשר בספור. מטעם זה לא יהיה רחוק לומר שדימויים אלה אינם פונקציונליים, ורק הדימוי לאב, הנותן חסות לילדו הקטן, נראה אורגני והולם את העניין.

בתיאור הקרב בין היהודים לגנבים הערבים יש נסיון לתת להתרחשויות רוברד סמלי-היסטורי עמק. דומה שנסיון זה מחשיא את המטרה משום שהוא ערוך באופן פשוט וגלוי מדי. בטרם צאתם לקרב משמיעים החברים סיסמאות המזכירות את ה' ואת לחמי בית חשמונאי, אך הדבר אינו מצליח להפוך את הקרב הקצר בכמה שודדים ערביים לסמל של מלחמות ישראל בגויים. אין לשכוח שאין שני הסיפורים הראשונים אלא סיפורי גער צעיר. הסיפור "יהודה נוטר הפרדס" התפרסם ב-27 באוקטובר 1911 ואין ספק שנכתב לפחות חודשים אחדים לפני כן. כל המקורות מתארים את לואידור לפני מותו, כעשר שנים לאחר כתיבת הסיפורים הראשונים, כצעיר למדי, ועל כן מתקבל על הדעת שסיפור זה והסיפור "ימי קציר" נכתבו בתקופה שבין גיל שבע-עשרה לגיל עשרים עד עשרים ושתיים. מלבד זה מן הראוי הוא שלא להתעלם מן היסודות החיוביים שאפשר לגלות גם בסיפור הזה, ומן הלחץ האידיאי העצום שהפעילה לטובה ולרעה התקופה ההירואית הגדולה בה נכתבו הסיפורים

יואש

(א) מבנה הסיפור

לסיפור "יואש" כותרת משנה בסוגריים: "ציור". כותרת זו שיחררה את המחבר מן החובות המבניות שהסיפור הקצר מחיל על היוצר. "הסיפור

הקצר" הנכנע לקוצר המצע צריך להיבנות סביב למרכז עלילתי יחיד העובר בכל חלקיו כחוש השני, והיוצר אצל הקורא מן הרגע הראשון הרגשה שהוא מתקדם לקראת הסיום על פי חוקיות שנקבעה כבר בשורות הראשונות. דברי אריסטו על אחדות העלילה מתארים כוח זה של קיצור, המגביל אף את

ארכה של הטראגדיה (ושל הסיפור הקצר), ומחייב אחדות פנימית.³

לואידור התחמק ממאמץ קשה זה של יצירת אחדות בעלילת הסיפור "יואש". הוא בנה את סיפורו קטעים קטעים המציירים לפנינו דמות בתמונות חלקיות ומרוסקות הבאות לפי סדר כרונוולוגי (שאף הוא אינו מדויק, כפי הנראה). אך אין ביניהן כל חוקיות פנימית, ואפשר לוותר על חלק מהן, ולהביא תמונות אחרות במקומן. אמנם יש כאן אחדות מסויימת בתיאורה של הדמות ועל כן אפשר לומר שאת מקומה של אחדות העלילה ממלאת בסיפור זה אחדות הדמות. יותר ממחצית הסיפור אינו קשור קשר עלילתי אל הסיום, המכוון לשמש מעין שיא. ואולם אין שיא אלא לאחר עלייה לקראתו. ואין פלא שאין אנו חשים כאן מתח של התקדמות לקראת שיא בעלילה. מכאן השלכות אף לגבי אופיו של הסיפור. סיום הסיפור הוא טראגי: יואש מת בידי הערבים, בעלילות גיבור העשוי ללא-יח-והבו; להיגיון ולשיקול הדעת; ולמותו מטרה נעלה שמעבר לתועלת המעשית של המושבה. הלא היא החזקה שהם רוכשים על חלקת המריכה. אולם טראגיות זאת אינה מורגשת אלא בעמודים האחרונים של הסיפור. ברוב התיאורים המבליטים את אופיו המיוחד והקשה של יואש אין להרגיש כלל שאופי זה מוליך אותו לקראת גורל שאין למנעו. לואידור לא הצליח ליצור כאן את האפקטים הטראגיים אליהם התכוון. קשה לומר, כי כוונתו הייתה להשמיע שמותו של יואש אינו אלא מקרה; ובכל זאת, זהו הרושם המתעורר בנו עם קריאת הסיפור: לאחר שהגיבור מוצג לפנינו באמצעות שורה של אפיוזדות, שהקשר ביניהן אינו הדוק ביותר, נראה הקטע האחרון כאפיוזדה נוספת בלבד, אף על פי שהוא מחזיק כשליש הסיפור.

הסיפור בנוי, כאמור, סיפורים קטנים הבאים זה אחר זה בסדר כרונוולוגי. הראשון מתאר את הילד המפזז בחוצות בימי הגשם. בשני אנו מוצאים

3 אריסטו על אמנות הפיוט, הוצאת מחברות לספרות, ת"א, תש"ז, פרק ח'.

אותו צד קרפדות ונחשים. בסיפור הבא, והוא כבר בן שמונה, הוא מתואר כרוכב פרא. כל הסיפורים האלה אינם מוסרים לנו על מקרה קונקרטי, אלא מדגישים את העובדה שהדברים המסופרים נשנים לעתים קרובות.

דבר זה אומר לנו כביכול שהדברים אינם בחינת מאורע מקרי, אלא מעשים הנובעים מאופיו של הגיבור. בסיפור השלישי משולבת אפיזודה קונקרטית, לפיה סוס מרדן אחד סיכן את חי הגיבור. אך הסיפור הרביעי שלפיו „על חמור לא רכב יואש מעולם” מסביר הימנעות זו בעזרת מעשה שהיה בחמור. הסיפור החמישי מתאר את אופיו המורכב של יואש: המתבודד מזה והמתפרץ מזה. בסיפור השישי אנו מוצאים אותו מתרחק מן הנערים היהודים ומקורב אצל הערבים. יחסו של יואש לבית-הספר הוא הנושא של הסיפור השביעי. כל הסיפורים הללו באים כדי לגלות לנו את דרך התנהגותו המוזרה של הגיבור, את אופיו המיוחד במינו. יש כאן נסיון להעמיד אותו בפנינו במצבים שונים כדי שנישיב להכירו. הסיפור השמיני, המתאר אותו בגיל שלוש-עשרה שנה, מעלה אפיזודה שאיננה תוצאה ישירה של העלילה (כי עלילה כזאת אינה קימת) אלא של האופי המיוחד שתואר בסיפורים. מעניין לציין, שהסיפור גורם לנו תדהמה בהיותו מנוגד לציפיותנו. מדובר בנער עברי בארץ-האבות המתחדשת. הקטע בסיפור פותח במלים „מלאו ליואש שלוש עשרה שנה”. הציפייה הטבעית היא, וכך היינו מורגלים בספרותנו לפני לואידור ולאחריו, כי אחר הקדמה זאת נשמע תיאור של חגיגת הברי-מצוה. אפשר אצל נער כיואש שגם בחגיגה זאת יארע דבר זר ומוזר שאינו רגיל בטקסי בר-מצוה, אך מה שקורה בסיפור שלנו הוא מוזר הרבה יותר. לואידור פשוט מתעלם מן המשמעות המיוחדת של גיל שלוש-עשרה ומתאר אפיזודה של התנגשות בין יואש לחברי ועד המושבה, שהם הממסד של הימים ההם. בסיפור התשיעי מתגלה יואש כפועל חריץ, כנותן-עבודה הגון וכידיד (אמנם מוזר במקצת), אך מכל מקום ידיד טוב של הפועל דוד הבא למושבה מן הגולה. בקטע העשירי מתגלה, מצד אחד, יחסו של יואש אל הממסד ואל הזכויות הדמוקראטיות, ומצד שני יחסו אל היהודים ואל גורלם בגלות. הקטע האחד-עשר מגלה שוב את יואש המבוגר, שנשאר בבגרותו נאמן לנחגו הפראי ולקשריו אל השבע מתקופת הילדות. כל הקטעים הללו מתארים את יואש ואת ידיו דוד אך

אין בהם אפילו רמז למה שעומד להתרחש בקטע האחרון. הוא הקטע השנים-עשר. קטע זה פותח כאילו הוא תחילתו של ענין, כאילו מדובר במשפט ראשון בסיפור. המוסר לנו על הנתונים הנחוצים להכנת ההתרחשויות. "כברת ארץ אחת, על גבול אדמת המושבה היתה זה שנים לסלע המחלוקת בין בני המושבה ובין חלק מתושבי הכפר הערבי הסמוך", וכאן מתחילה העלילה העיקרית אף על פי שאנו נמצאים כבר כמעט בסופו של הסיפור.

אם יש התפתחות בין הסיפורים הנפרדים הבונים את הסיפור שלנו הלא היא התפתחות חיצונית בלבד של ההיקף. הסיפורים הולכים וגדלים. הראשונים הם קצרים כדי כמה שורות בלבד, ואילו הבאים מתארכים עד כי האחרון משתרע על פני שליש הסיפור. המבנה אינו מתפתח אורגנית ואינו רצוף, אלא מדלג על פרקי זמן ארוכים ולאחר כל עניין הוא עוצר כדי לעבור אל עניין חדש. שיטה זו מאפשרת למחבר לבנות את גיבורו כמי שמתפתח בזמן ולהעניק לו מימד של עומק, על אף ההגבלות שמטיל עליו הצימצום של הסיפור הקצר.

(ב) הדמויות

הדמות הראשית בסיפור היא יואש, שהסיפור נקרא על שמו. דמותו זוכה להיאור מפורט (בעיקר השליש הראשון של הסיפור מוקדש כולו לדמותו בלבד). הוא מעורב בכל חלקי הסיפור. אפילו בקטע בו מתואר המקרה של דוד עם שני הערבים, ניצל דוד מידיהם רק הודות להופעתו של יואש. נראה, שדוד מופיע בסיפור כדי לשמש אנטיטיזה ליואש וכדי לתת באמצעותו ביטוי לרגשות הערצה כלפיו מצד העולם הזר והמתנכר לגיבור הבודד והמזוה. יש בפתחת הסיפור מעין חדירה לתוך נפשו של יואש: "מילדותו התנכר יואש במעשיי", והקורא מבין יפה שאף בהתבגרו לא ישנה את עמו. ואכן דמותו של יואש משנה, אלא אף יכולה לשמש כדוגמה מובהקת לדמות פאראדוקסאלית.

ראשית כל נתבונן ביסוד הפראי, הברוטאלי והפרימיטיבי שבדמותו. בקטע הראשון, בתיאור ילד בן שלוש הנמשך למטר הסוף, מתגלה חיבתו לעוצמה שבטבע. אלא שלעוצמתו זו שתי פנים. כוח ההרס של המים הסוחפים משתלב יפה בכרכת הפיריון השמונה במטר. כבר בגיל זה מדמה הסיפור את

יואש לסייח קל-רגליים. אף בדימוי זה מעורב היסוד הפראי בתקוות העתיד של בהמת-עבודה המביאה ברבה לאדם. ואולם רמזים דקים אלה נבלעים לעתים בסיפור בתיאורו של הפרא שאינו נכנע לכל עול. אף על פי שאין מותו של יואש נובע בהכרח מתוך אופיו ומעשיו, אין להתפלא שמת צעיר. קשה לתאר דמות חסרת רסן זו. שאינה מסוגלת להסכין עם כל שינוי או עם כל ויתור — כאדם מבוגר. ההתעללות הברוטאלית בקרפדות או בנחשים אינה שונה בהרבה מן היחס הגס שהוא מגלה אל האחות הקטנה, המבקשת להצטרף אליו לטיול, והכינוי "רשע" שהילדה מטילה בו יש לו הצדקה. לואידור מתאר לנו כאן נער יהודי באותו אופן בו תיארו סופרים אחרים מדורו של ביאליק את הגוי. אמנם מצויים כבר אצל ביאליק, ואחריו אצל זלמן שניאור, יהודים מן הסוג הזה אריה בעל גוף ונח מן הסיפור "מאחורי הגדר", ובן "פנדרוי הגיבור" ובמידת מה אפילו ר' זונדלה מ"דורות ראשונים" של ח. הזו משמשים דוגמאות ליהודים יצריים, "בריאים" שאליהם התגעגעו בסתר-לבם סופרי הדור הקודם. ואולם דמויות אלו אצל הסופרים שהוכרנו לא שימשו אידיאל שיש ללכת בעקבותיו. גם בורסין של ברנר, ידידו ושותפו למותו של לואידור, רחוק מלהיות דמות אידיאלית על אף שהוא משמש בסיפור "בחורף" אובייקט לקנאה.

לעומתם, נער זה המתואר ברכבו על הסוס כ"עלוקה מדבקת בבשר חי", נער זה, המתרחק מחבריו היהודים ומתקרב אל הערבים, הקרובים יותר אל הטבע, המתרחק מכל דבר רוחני, מכל השכלה והבו לבית-הספר, משמש כאן דמות אידיאלית, והוא מתואר משכמו ומעלה מכל העם. והרי לך דמות פאראדוכסאלית. פרא ונער, ובכל זאת נעלה ואצילי בשאיפותיו וברגשותיו. איזו גאווה של נסיך המדבר, שאינו נכנע לדבר זולת יצריו, מביאתהו לבוז לריעיו היהודים ולאחיו בגלות. הרגשה זו היא המונעת ממנו לרכוב על חמור. לא לכבודו ולא לרוחו היא הדהירה העצלה של חיה זו. רק סוספרא דהר תחת מטר סוחף נותן ביטוי לרוחו. אין אפוא פלא, שאינו מסוגל להבין את היסודות הנפשיים המפרנסים את הסבל הפאסיבי של יהודי הפורגרומים. אין לחפש אצלו כל גישה אבייקטיבית. לכך אין יואש מסוגל. ואף-על-פי-כן עדיין אין הוא חס עצמו רחוק מן היהדות. יהודי הגלות אחיו הם, וזו מתעניין בהם, ואולי אפילו אוהבם כדרכו. הוא בוש בהם בגלל

שאינם כמוהו. אך אין הוא חסר כל יחס כלפיהם. על אף שהוא מתרחק מן היהודים ומקורב אצל הערבים בנהגו, אין הוא מרמז עדיין לתנועת "הכנענים". רגשותיו וחזיו קודש הם לאחיו היהודים, אלא שדרכיהן אינן דרכיו. אין הוא מסוגל להעמדת פנים, ואין הוא אוהב דיבורים וסיסמאות. דוד בן הגלות אינו מסוגל להבין אופי זה. "ורק על זה הצטער: שאין יואש יודע לשיר שירים עבריים, ואינו מרבה לשבח את ארץ ישראל. אין חלקת-אדמה זו, שהוא ויואש עובדים אותה, מסומנת ב'מגן דוד' כלל, והעובד אותה, כשהוא מרטיבה בזיעת אפו, פעמים שהוא שוכח שארץ ישראל היא. אדמת אבות..."

יש בו ביואש מין יושר טבעי שאף הוא אינו ידע מעצורים. אפילו אביו לא העיז נגדו כאשר "יושר" זה בא לידי התפרצות באסיפה הכללית של המושבה. אין יואש מוכן לקבל את המגיע לו בדרך של תרמית. את המגיע יש לקחת בגלוי ובראש מורם. יש בו ביואש מגאווותו ומיושרו של בן המדבר בלי עורמתו של זה. אהבת החירות והכוח הם מעל לכול. בכל הסיפור שזורים דימויים רבים המעלים את זכר המלחמה והעוצמה. אל תמונת הגשם מן הילדות מצטרפת תמונת הים אצל הנער הבוגר. בהגיע דוד ברכיבתו אל החוף "שארן הים עלה באזניו, — והוא שמח מאד. בוֹאֵי ימצא שם גם את יואש. כי לאן הלך העלם אם לא אל חוף הים?" דוד מוצא איפוא קשר בין יואש לים. והרי אף יואש מעיד על עצמו מעט לפני כן כי "בן חורין אני כחיית השדה, כעוף השמיים וכרוח הים. שוב השמיים התקדרו בעבים, עוד מעט וינתך מטר סוחף — גם הוא ברוך לי, גם הוא אחד מכוחות הטבע, ואת כוחות הטבע אוהב אני! הנה טעמתי עוד הפעם טעם חירות ומרחב — והאדם הפרא קם לשחק בי. גשם, רוח, סער מתחולל! התקבצו כולכם והסתובבו והשתוללו — ואני בתוכם!" ושורות אחדות להלן רואה דוד את עיני יואש "קודרים כסלעים ביום סער". יואש הוא העברי החדש הזקוק למלחמה ולמאבק כדי לחיות. כל חייו הקצרים הם הסתערות אלי קרב. כמו הים הדיאמז הזורם, הנאבק מאבק-עולמים ביציב ובסטאטי, באדמה. גלי-הים הפוכים כאן ל"חיל הים". גלי-הים בוגדים, שהרי חסרי-אונים הם להכניע את האדמה, וחוסר-יכולת נחשב אצל לוואידור לבגידה. ואולם "לעולם לא ייעף הים במלחמותיו הקשות ולעולם לא יתמו כוחותיו". והלא כזה הוא גם יואש.

בסוף הסיפור, בהתנפל יואש על הערבים לאחר שרק דוד נשאר עמו, ולאחר שבני-המושבה האחרים ברחו ממקום-הסכנה, מסופר עליו שפניו "היו נוראים כפני רוצח ובעיניו כאילו אמר לאכול את הערבים על ראשם ועל רגליהם". זהו היחודי החדש עובד אדמת המולדת ומצילה מידי החמסנים בדמו. זהו היהודי שהסיפור מעמידו לפנינו כאידיאל בשביל הדור החדש הקם לנו במולדת. בנקודה זו ניכר הדמיון בין סיפורו של לואידור לסיפורי ברנר. השאיפה להתנער מכל החולשות של היהודי, מכל הזיוף ומהעמדת הפנים שהשתלטו על חייו במולדת בעקבות הגולה. שאיפה חזקה זו גורמת לו להפריז לא מעט, שעה שהוא מעמיד לפנינו את האנטייתויה הרצויה לו כאידיאל. המגמתיות כאן ברורה למדי. דוח החי את המאבק על האידיאלים באינטנסיביות (כדור של העלייה השנייה). אינו מסוגל. כפי הנראה. להצמיח אפיקה נקייה ממגמות.

דוד הפועל, בן הגלות. התמים והסנטימנטאלי ביחס לארץ. "הירוק" והלא-יוצא כל ענייני עבודת האדמה, משמש ניגוד ליואש בכמה וכמה מתכונותיו. מעניין לציין, שדוקא יואש, אשר חשיבותו העניינית בסיפור ברורה ללא כל ספק, הולם יפה אותן דמיונות, שפורסטר מכנה אותן בשם "שטוחות". דמויות אלו, בכל פעולותיהן ובכל דבריהן אפשר להכירן על נקלה, ומשך כל זמן העלילה אינן נוטות להסתגל אל הסביבה⁴ ובמקרה של יואש אף לא לשינויים הפיזיולוגיים. (כגון התבגרות, החלים בו עצמו). משך סיפור שלם לא ניכר באופיו שינוי כלשהו. ולעולם אין הן מפתיעות את הקורא במעשה ממעשיהן. על אף שפורסטר טוען לזכות קיומן של הדמויות השטוחות ברומאן נראה ברור, שהיא עושה זאת לאור העובדה, שהדמויות מן הסוג האחר, שהוא קורא להן "עגולות", הן מקובלות יותר ודוחקות לצדדין את השטוחות, ולא: מפני שהוא סבור שהדמויות השטוחות ראויות למלא מקומן של העגולות. קיצורו של הסיפור משפיע בודאי על הדרך בה תתואר הדמות, ואולם דוגמאות רבות יכולות להוכיח, כי אף הסיפור הקצר ביותר יכול להעמיד דמות עגולה. בסיפור אנו מוצאים את דוד כדמות משנית, המשרתת את צורכי התיאור של הדמות הראשית — אך הוא דמות עגולה. אנו יכולים

4 א"מ פורסטר: אספקטים של הרומן, ספרי דגה, ת"א, בלי תאריך (עמ' 67—54).

לעקוב יפה אחרי השינויים שחלים בו עם התקדמות הסיפור לקראת סיומו. הנער התמים והלא-יוצלח בתחילה, מופיע בסוף הסיפור שזה-ערך ליואש, נלחם כמוהו ואפשר אפילו שהמשפט האחרון של הסיפור, האומר כי "דוד שכב כשני חדשים בבית החולים ויצא משם בריא ושלם" מרמז, כי בתודעתנו עשוי הוא לתפוס את מקומו של יואש המת. העובדה שהגיבור הראשי תואר כדמות שטוחה ואילו הדמות המשנית, החשובה פחות, מתגלה כדמות עגולה, תובן אם נשים אל לבנו, כי יואש, יותר משהוא דמות טבעית אנושית ומציאותית, הוא התגלמות של אידיאל.

אידיאל זה קורא לשינוי ערכים אצל היהודי ותובעו להיות רוחני פחות, קשה וקשוח יותר, מעשי ואמיץ יותר ממה שהוכר כאפי יהודי בגולה. אידיאל זה, השואף ליהודי האוהב את מולדתו במעשה היום ולא בדמיונות רגשניים, הוא המכוון את עטו של הסופר שעה שהוא בונה את דמותו של יואש. זהו אידיאל קבוע שאיננו עשוי להשתנות, ועל כן גם יואש אין בו כל תנועה שבאופי.

דוד, לעומת זה, מתגלה כדמות גמישה למדי. ואולם בהשפעת אותו אידיאל קבוע מראש, המרחף על כל הסיפור, אף הוא אינו נתון במשחק חופשי של הסתגלות לכל הכוחות הפועלים עליו או עשויים לפעול עליו בסביבתו. כל השינויים החלים בו קבועים הם מראש, ומותאמים הם לאותו אידיאל המונח ביסוד דמותו של יואש. ירידתו של דוד מן האונייה מתוארת כאכזבה. "לפני בואו אל הארץ חשב למצוא בארץ-אבות טבע שוחק ואדמה-אם ושמים-אורים, ואנשים-אחים. והנה טפחה לו המציאות על פניו. כשירד מעל הספינה לא נפל על פניו ולא נשק את עפר-הארץ, ומעיניו לא ירדה דמעה. רק אחרי שבועות אחדים גבר עליו פעם הרגש הגדול וכברק חלף במוחו הרעיון: "הזאת הארץ? ארצי? ארץ אברהם, משה, שלמה, יהודה המכבי, בר כוכבא וארצי שלי"? במידת מה מזכירה לנו תמונה זו את ימיו הראשונים של יצחק קומר בארץ ישראל, שאף הוא מלא חלומות היה, ואף הוא זכה לטפיחה על פניו מיד המציאות.⁵ הכשלונות בעבודה וראיית הארץ דרך השירים

5 ש"י עגנון: כל ספוריו, כרך תשיעי, תמוז שלשום, הוצאת שוקן, ירושלים ות"א. חש"ד (עמ' 27-43).

המושבים על-ידי הציונים או על-ידי הנאמר בחומש. מעמידים לפנינו נער תלוש מן המציאות האמיתית האפורה והקשה של ארץ-ישראל. כל עולמו של דוד מתמצה בעניין יחיד זה של הפגישה עם פרצופה האמיתי של ארץ חלומותיו. אין פלא איפוא שדמותו של יואש נראית לו כנקודת אור.

בפגישה המקרית על שפתי-הים עם שני הערבים המבקשים לגזול מדוד את סוסו. נראה הוא עדיין כמי שאינו יודע כיצד להתהלך עם תוקפיו. אמנם הוא כבר התרגל לסוס, והוא כבר רוכב כבקי ורגיל, אבל טרם לימד לשונו "להסתדר" עם הערבים. ככל שהתרחק מן הגלות, שבעויתיה כבר אינן הבעיות המעסיקות אותו, טרם למד לפתור את הבעיות האקטואליות היום-יומיות של האדם הישראלי בארץ-ישראל. השלב האחרון בשינויים שחלו בו בדרך מתואר בסוף הסיפור במאבק הנועז עם הערבים, שביקשו לעלות על חלקת המריבה. "ואף על פי שכרע תחת אויביו וכל גופו כאילו נתון בסד, התחזק ביד ימינו החופשית והכה את אויביו באקדחו בכוח גזל. על ראשו ועל פניו ירדו מטר מהלומות, אבל הוא כאילו לא חש ולא הרגיש כלום. כחזו עבר אל ידו האחת עד ששום אדם לא היה יכול לעמוד בפניו." הגם שיש כאן הפרזה ברורה, בעיקר במשפט האחרון, מכל מקום גדול מאוד הוא השינוי שחל בו בדוד מאז בואו למושבה, אף על פי שלטבעיות מוחלטת אין הוא יכול להגיע. אפילו מעשה זה של מאבק עם הערבים מלווה אצלו הרהורים על מהותו של השינוי שחל בו. אין הוא פועל רק מפני שטבעו דוחפו למעשה הטבעי, אלא מפני שהמעשה הוא התגשמות שאיפתו מאז, שעתה הוא זוכה לקיימה. "כי רגש כביר מילא את לבו ברגעים האלה. הנה עתה המיש מעל צווארו את סבל הירושה הנורא, ירושת אלפיים שנות גלות שהכבידה על כתפיו מיום היחלודו ועד עתה". והרגשנות והמוזיעות. המלאכותיות מעט, עדיין מלוות את המעשים, אך האידיאל של שינוי ערכין חוגג כאן את נצחוננו.

(ג) החברה

לואידור נטל על עצמו לממש את האידיאל של תקופתו, שהיה אמנם כללי, ולכן פשטני מעט. אך מכל מקום מזויף לא היה. דמותו של יואש, הנתפסת כאידיאל, גוררת בעקיפין זלזול בכמה מערכי-היסוד החשובים ביותר של עם ישראל ההיסטורי. הסיפור מעמיד לפנינו צעיר קשוח, כמעט ברוטאלי, ריק

מתורה ומהשכלה ורחוק מכל מה שעניינו ברוח, הקרוב רק אצל סוסו ואצל הערבים כדמות האידיאלית של היישוב המתחדש בארץ-ישראל. אין להתפלא שהדבר נראה לנו היום מופרז, חמרני ושטחי למדי. עם זה מורגשת בסיפור גם כנות רבה והזדהות אמת עם האידיאל. אין כאן נכונות לקבל את דור פרצופיותה של החברה המתוארת. אין הוא חושש מלהצליף לא "הוועד" ואף לא בבאי האסיפה הכללית, המייצגים את החברה המצויה ברקע של הסיפור. השיחה בין יואש, הנער הצעיר, לחברי הוועד הלועזים לו, מגלה את יחסם אל האידיאל שהוא מייצג, הלא הוא רעיון השמירה העברית. הדיאלוג בו נמסרים הדברים יש בו נסיון להיות חריף, אירוני ורווי משמעות. אך ההצלחה כאן הינה מעטה בלבד. לואידור לא הצליח ביותר בעיצוב השיחה. אלמלא סיפר לנו במפורש על הלעג ספק אם יכולנו להרגיש בו. האירוניה שבדברים שמשמיעים חברי-הוועד אינה מגלה תפיסת-עולם אירונית ביחס לענין הנדון. ככל שיחס האנשים אל הרעיון שיואש מייצגו, הוא יחס של זלזול ברור, חיצוני-לעגם אינם חוזרים עמוק הם גורמים לנו הרגשה לא נעימה נוכח הבנאליות והשטחיות של האירוניה. מצד אחד סומכת אירוניה זאת על משחק מלים קל. אם השמירה "בידד" אברקאסים, מתבקש יואש להוציאה "מידור". אירוניה זאת הנה מלאכותית ושטחית למדי, שהרי אין היא מבוססת על חולשת העניין לו לועגים, אלא על משחק-המלים המקרי. נוסף על זה מרגיש הסופר, שהלעג שבדיאלוג אינו ברור כל צרכו, ועל כן הוא מציין, כי הדברים נאמרים בצחוק קל. יוצא, איפוא, כי על אף היחס השלילי של אנשי הוועד אל כל עניין השמירה העברית והעבודה העברית, ועל אף אמצעי האירוניה, לא הצליח המחבר לחשוף את נקודות התורפה של הרעיון המותקף, כדי לטפל בו טיפול אירוני נוקב ומעמיק.

התוצאה היא, שהדיאלוג בין שתי התפיסות, בין זו של יואש לזו של הוועד, נשאר דיאלוג פשטני וחסר מתח. דיאלוג זה, כמו רבים מן הדיאלוגים שבסיפור, רחוק מלתת ביטוי למאבק הדרמאטי שבין התפיסות. מבחינת מקומם מנסים הם אמנם לשמש שיאים של ההתרחשות, אך מבחינת עומקם ומבחינת כוחם ומשמעותם ספק אם מסוגלים הם למלא תפקיד זה.

גם האסיפה הכללית היוצאת מן הכלל ומשתתפיה זוכים לקיתונות של בוז מפי המספר. ראש הוועד נואם ב"טון דיפלומאטי", ביטוי שזכה להיכתב

במרכאות במקור. תוכן הנאום מגלה שבעצם כל אותן מענות, שרגילים היו להעלות נגד יהודי הגלות, הולמות יפה (כמו בסיפוריו של ברנר) גם את איכרי ארץ-ישראל. אם נכונה המענה, שיהודי הגלות, רודפי-בצע היו, הרי ברור שר' חיים גודין, קצב המושבה, אינו נופל מהם, ו"אין כמוהו להרוויח כסף מכל דבר". למעשה כל האסיפה אינה אלא תיאורו בו משחק הוועד בדימוקרטיה. ואולם, משום שכל ענייני ההלוואות בידי הוועד הם, איש אינו דן בדברים לגופו של ענין. הסכמת החברים כאילו מובטחת מראש לכל הצעה שמעלה הוועד. בכלל אין האיכרים מתעניינים יותר מדי, אפילו בעניין גורלי כל כך כמו חלקת המריבה. "כל אחד זכר את ענייני הפרטיים. האחד זכר את ההלוואה שהוא אומר לקבל לשם נטיעת פרדסו מחדש, ושהיום הוא צריך לגמור את המשא ומתן עליה, השני — את פרתו הכורעת ללדת ואחרים את מערכת האישקוקי המעניינת, התלויה ועומדת ממוצאי שבת שעבר".

אמנם סיפור המלא אהבה לעניין ארץ-ישראל ולעניין ההתיישבות לפנינו, אך אין הוא מכסה על פגמיה של המציאות המתוארת. לעומת מציאות פגומה זו מעמיד הסיפור את דמויותיהם של יואש ושל דוד כשתי אפשרויות של תקדחת היישוב העברי המתלבט בבעיותיו הקטנות.

הקדחת

(א) מבנה הסיפור

הסיפור נפתח בזינוק פתאומי לתוך עניין שאין לו, כביכול, התחלה: מלים ראשונות מכניסות אותנו לתוך עיצומה של שיחה בין שני אנשים, שאינם ידועים לקורא. מובן שהפתיחה בסצינה דרמאטית מבטלת את עמדת הקורא מן הצד והופכת אותו מעורב בעניין מן הרגע הראשון, אך היא גם מחייבת נסיגה בסיפור, שתפקידה להסביר כיצד הגיע הגיבור לשיחה זו עם האיכר היהודי, ומה הביאו ליחס של הערצה כלפיו. דבר זה נעשה מיד בקטע השני במלים "עד בהיותו בארץ מגוריו". שבירה זו של הסדר הכרונולוגי מעמידה את תיאור התפרצותו הרגשית של הגיבור בסוף הקטע הראשון כשיא, שעלייה לקראתו וירידה לאחוריו.

הקטע השלישי מתאר את פגישתו של אליהו עם אפרת, הפועל הארצישר-אלי "הוותיק" ברחובה של המושבה. אם האיכר השתקן משאיר את אליהו לשגות בדמיונותיו בכל מה שנוגע לאופי החיים בארץ-ישראל, הרי שפגישה זו מעמידה אותו פנים אל פנים עם המציאות בארץ. צריך לומר שמבחינת ההתפתחות האורגאנית של הסיפור, פגישה זו אינה בנויה באופן מתקבל על הדעת. הימצאותו של אפרת ברחוב המושבה ולא בעבודתו, היא זמון מקרי שלא זכה לכל הסבר. אילו נאמר לנו שאפרת בא מן השדה להפסקת הצהריים, אילו נאמר שחופשי היה מעבודתו מסיבה אחרת, אף אז הייתה פגישה זו חוליה רופפת למדי בשרשרת ההתרחשויות, וכך, ללא כל הסבר, לא כל שכן. נראה, כי לעצם הפגישה חשיבות רבה בעיני המחבר, שבנה אף את שאר סיפוריו על זוגות של גיבורים המנוגדים זה לזה באופיים הדמויות המנוגדות מבליטות את קווי האופי המתוארים ומאפשרות פיתוח דרמאטי. חבל רק שהיסוד הדרמאטי מצומצם בעיקר בדיאלוג, ודיאלוג המתואר אינו טעון רבדי משמעויות. פגישה זו עם אפרת מגלה את חוסר ההתאמה בין אליהו למצב שלתוכו נקלע, והדבר מרמז לנו שלגיבור נועדו כאן סכנות שלא שיערן. דבר זה יוצר בקורא ציפיית-מה לקראת הבאות, ואולם עוצמתה של ציפייה זו אינה רבה, כי השם "הקדחת" שנתן לסיפור חושף את מהות הסכנה מראש.

הקטע הרביעי מתאר את הנושא המרכזי של הסיפור, את מחלת הקדחת. המחלה מתוארת בדרך ההאנשה כאילו הייתה דמות מרכזית בסיפור. "הקדחת שורה במושבה בכל עוצם תוקפה. היא מילאה את כל חלל המושבה, רחפה באויר, שכנה בבתים, חיתה בלב האנשים, הייתה על שפת לשונם, איתה התחשבו בשעת מאכל ומשתה ובכל תנאי חיי יום יום." תיאור החולים ושיחותיהם הלגלגניות על אודות המחלה והשיר הקטן על אודותיו תומכים בדושם זה של הנוכחות.

הקטע החמישי מצמצם את המבט ומתאר את מחלת הקדחת אצל אליהו. הוא מהווה שיא בסיפור ועל כן הוא הארוך ביותר. החלק הראשון עוסק בשיחה בין אליהו לאפרת ולבת בעלת-המלון. מכאן ואילך מתוארת המחלה בקווים ריאליסטיים למדי מבחינת התיאור, אך בצורה מאורגנת יפה מבחינת קצב הדברים. לאחר ההתפרצות הראשונה מופיעה הקדחת אצל אליהו

ברוחים של שלושה שבועות תחילה ושל שבועיים, שבוע וחמישה ימים לאחר מכן. בכל אחד מן הגלים האלה אנו מוצאים את שאלתו של אפרת השואל את חברו "העוד לא נחמת על אשר באת לעבוד במושבה הזאת?" סיפו של קטע זה, המתאר את הגל האחרון והמסוכן ביותר של הקדחת, מהווה שיא בסיפור, שאחריי באה ההתרה במהירות ובקיצור.

מלבד החלוקה העניינית יש בסיפור קצב הבנוי על שרשרת של עיכובים, הבאים זה אחר זה, ויוצרים התנגשות בין התלהבותו ושאפתו של אליהו, למציאות המתגלה לפנינו שלבים שלבים. הצעיר השש אלי קרב ב"מלחמתו" בקדחת נתקל במכשולים המגלים את חולשתו. המכשול הראשון הוא השמש השורפת זרועותיו בלי שיחוש בדבר. מצבו "השרוף" מתגלה באופן אירוני דווקא ברגע בו הוא כורת ברית עם אפרת לקראת מאבקם בעתיד. במעמד זה מתגלה חולשתו של אליהו בשתיית מעט יין, והגילוי מעורר מיד את השאלה, כיצד יעמד בחור זה בסחרחורת שעלולה להביא עליו מחלת הקדחת. מעט לאחר-מכן מתגלה חרפת גיבורנו בחוסר יכולת לאכול מעט זיתים, שההנאה מאכילתם שימשה אז סימן להתאקלמות של ממש. באופן דומה מתגלה גיבורנו כלא-יוצלח אף בבליעת החינין. כל המכשולים הללו, בצירוף גלי המחלה המתוארים בקטע החמישי, משמשים לחשיפת חוסר ההתאמה שבין אליהו לתנאי הארץ.

הקטע השישי, האחרון, של הסיפור הוא סיום המתאר את בוא הגשם הפותר את בעיות המושבה פתרון זמני. קטע זה סגר גם את המעגל שנפתח עם הופעתו של אליהו בכפר. הסיום מלא אופטימיות: אליהו ניצח את מחלתו והצליח להתערות בארץ. בדרך מלאכותית מעט מסתיים הסיפור באכילתם הסמלית של הזיתים שמגיש אפרת לידידו אליהו, שלמד לאכלם לתיאבון. המעגל נסגר והסיפור מסתיים בסיום מודגש ביותר.

מבנה הסיפור מגלה לנו את חתימה המונחת ביסודה של העלילה. כל מכשול המעכב את הגיבור חושף לא רק את חולשתו אלא גם את עקשנותו ואת נכונותו להקריב עצמו למען המטרה. נראה שגלי הקדחת הבאים זה אחר זה, תחילה בהפסקה של שלושה שבועות, אחר כך בכל שבועיים, שבוע וחמישה ימים, מבליטים אף הם, שכל המכשולים אינן בכוחם לעצור בפני בחור זה, שהחלשתו נחושה ואינה יודעת פשרות. הדבר מזכיר לנו

את כתיבאל ואת עקרון ההתמדה מן הפואימה "מצבה" של דוד שמעוני. כל האווירה דומה כאן לעלמו של שמעוני: היחס המיתי אל הקרקע, העשייה למען המולדת שבלעדיה אין חיים באווירה זו מגיע הסיפור אל שיאו עם הגל האחרון; מסוּך ביותר של הקדחת, ומיד אחריו, כשאליהו ניצל ממוות, בא גם הסיפור אל סופו. חבל רק שאיננו יודעים במה הצלה זו עוזרת לפתור את בעיות המושבה, ואולי יש בסיפור בכל זאת משום גילוי עצם האפשרות לזכות בנצחון במלחמה בקדחת.

(ב) הדמויות והחברה

שני הקטעים הראשונים של הסיפור מגלים לנו את כל העתיד להתרחש בו. מבחינה זאת סיפור זה מגובש הרבה יותר מן הסיפור "יואש". יחסו של אליהו אל האיכר היהודי ואל הכפר היהודי מגלה לפנינו צעיר מן הגולה שהביא עמו לארץ-ישראל מלוא חפניים של התלהבות, המתפרנסת מן התמימות מזה, ומן האידיאל מזה. עוצמתה של התלהבות זו בולטת במיוחד לאור הביטוי הסימבולי המופרז והתמוה בעינינו: פניית אליהו לשמש הלוהטת מרמזת מראש שכל המכשולים שהמציאות יעדה לגיבורנו התמים לא יוכלו לזכא את ההתלהבות הזאת. "השחירי את עור פני כעור בן המזרח מלידה ומבטן, חום! חום! הוסיפי אש! הגדילי המוקד! צרביני, הכיני בשרב, עניני בחום! הנה פני, הנה ידי, הנה אני חושף את זרועותי, הנה אני פוחח את סגור-חזי, הנה אני חולץ את נעלי. להטי שמש!" והלא השמש היא ראשון המכשולים לעלם ואירופי הצעיר בארץ-ישראל. התמסרות זאת, עמידה חשופה, זאת מלמדות כבר עתה מה תהיה עמידתו של הגיבור בסיפור בפני המכשולים הבאים לקראתו בעתיד. היקפו המצומצם של הסיפור הקצר, אך במידה מסוימת גם לחצה של אידיאולוגיה ציונית דוגמתית, קבועה מראש, מנעו מדמותו של אליהו את אפשרויות המימוש הגמור. בתנאים אלה יש בפתחה, החושפת את הדמות לפני הקורא, משום התחייבות גדולה מדי, והיא מכבידה על המחבר עד סיום הסיפור. הגיבור נדרש בסיפור קצר כגון זה, לאמת את הציפיות שהקטע הראשון עורר בקורא. אין כאן די מרחב ודי זמן כדי להוסיף לסיפור גורמים נוספים שיוכלו להצדיק שיטתו, ואפילו קלים, בכיוון התפתחותו של הגיבור. לכן, אם יש התפתחות

מה בדמותו של אליהו הרי היא מצטמצמת באותו שינוי קטן החל בו ביחסו אל אכילת הזיתים ואף שינוי זה אינו אורגאני, והוא בא לו לפתע ולא כהתפתחות של ממש. אף נקמת ההתרברבות, שנדבקה בו עם החלמתו מן הקדחת, אינה הולמת את דמותו, ועל כן אפשר לומר ששינויים קטנים ומרעשים אלה לא גרמו לדמותו "להתעגל".

נראה איפוא שלפנינו גיבור המצטמצם בתכונה אחת מרכזית המכוונת למטרה קבועה. (הנחה זאת זוכה לאישור אף על-ידי העובדה, שצורתו החיצונית של אליהו אינה זוכה לתיאור כלל. אנו יודעים איך נראה אפרת, ושומעים מעט אפילו על פני האיכר, שזקן קצר ושחור סובב אותם). התכונה הזאת של גיבורנו היא הנכונות לסבול. תכונה זו אינה דורשת סגולות פיזיות חיצוניות הזיא אף הולמת יפה את בן הגלות. מכאן ברור מדוע אין כל צורך בסיפורו זה בעלילה חיצונית של ממש. שלא כיואש בן הארץ, שעיקר כוחו במעשיו, כוחו של אליהו ביכלתו לסבול בלי לוותר. במעט תיאור זוכה אליהו רק בהיפגעו מן הקדחת, ואף אז לא צורתו ותכונותיו באות לביטוי בתיאור, אלא המחלה. יתר על כן, קטע זה למעשה אינו אלא תיאור כללי, המציין שפניו זועפים ואינם כתמול שלשום.

נראה, שניצחוננו של אליהו במלחמתו עם הקדחת לא כתוצאה ממאמצי הוא בא. ניצחון זה לא בא לו כתוצאה ממה שעשה, אלא על אף מה שעשה. הוא ניצח את המלאריה על אף חולשתו הפיזית. על אף שלא ידע כיצד לשמור על עצמו, ועל אף שזרק את התרופה שקיבל מן הרופא. התמדתו ועקשנותו של אליהו לא הובילו אל הניצחון. יואש מת בידי הערבים מות שלא היה בו הכרח אמנותי. אבל בנצחוננו חיתה תועלת רבה לכפרו. לעומת זה חסרים מעשי אליהו כל יסוד אקטיבי ואינם משפיעים על איש. מה שמתרחש בסיפור אינו מתרחש אלא בין הגיבור ל"קדחת". לואידור נראה ריאליסט מכדי שירמז לקשרים מיסטיים בין עצם כוח הרצון להחלמה הפיזית הממשית. אף להשגחה אין כל תפקיד בסיפורו של לואידור. ועל כן הסיבה היחידה המתקבלת על הדעת להחלמת גיבורנו היא המזל. החלמה זו נחוצה בסיפור לא כדי לבנות את דמותו של הגיבור, אלא כדי לפאר את המסירות לבניין הארץ וכדי להצביע עליה כעל משהו "משתלם". סבורני, שסיפור זה מדגים יפה מה רבה השפעתו של ליקוי שכני על רמתו האידיאלית

של סיפור. בדמותו של אליהו לא הצליח לואידור ליצור דמות שתחרת בזכרוננו כדמות המסמלת את מאבק היישוב נגד הקדחת, והנושא שחשיבותו רבה ללא ספק מתבזבז במידת-מה.

מכל מקום, יש בגיבורו של לואידור כמה קווים מעניינים. גם אם אין דמותו "מעוגלת", כדרוש לגיבור מרכזי של רומאן, בסיפור הקצר אין הדבר פוגם ובמיוחד לאור העובדה שהעיצוב מעניק מידה רבה של עומק לגיבור. אליהו אינו מפיע מן האין. קטע שלם מקדיש המחבר לתיאור הרקע בגלות, בו עוצב יחסו של אליהו אל ארץ-ישראל בכלל, ואל המושבה עמק ברכה ואל הקדחת המשתוללת בה, בפרט. קשר הדוק של קריאה התפתח בין אליהו לבין המושבה משך השנים בסרם יצא לארץ-ישראל. יחס זה היה ביישני והיה לו גיון אירוטי, כפי שמסתבר מן הדימויים ל"עלמה יעלת חן" ול"איילת אהבים", אך גם גיון של נוסטאלגיה לאומית הבאה על ביטוי בדמותו את המושבה לכפר מולדתו. דומה לזה יחסו של אליהו אל האיכר היהודי, שדמותו ידועה לו מתמונות ואשר הוא בעיניו בחינת פלא. מלבד כל זה, ניכר יפה שגיבורנו נושא עמו משיע כבד מימי הגלות. שיחתו הקצרה ויחסיו המועטים עם בת בעלת-המלון מגלה אופי ביישני במה שנוגע לקשרים עם בנות המין השני. מכל מקום צריך לציין שאין יחסו לאשה פרובלמטי באותה מידה בה מצאנו את הדבר אצל גיבורי ברנר.

בניגוד לדמות הגיבור, זוכה האיכר היהודי לתיאור חיצוני, ואולם תיאור זה יותר משהוא ריאלי יש בו מן החלום ומן הרמיון. התיאור החיצוני מצטמצם בהזכרת הזקן השחור העוסר את הפנים ובציון פשוט של העגלה ויופיו ואבירותו של הסוס. האיכר היהודי הפשוט זוכה לתיאור הסומך על שלוש מציאויות שונות. פשטותו ודיבורו החסכוני מזכירים את האיכר האירופי, סוסו האביר מזכיר את פרשי המזרח וזקנו השחור והקצר ופניו המביעים תבונה וכובד-ראש מזכירים את היהודי, כפי שהוא מצטייר בעיני האידיאליסט הצעיר.

ראוי לציין את המרחק העצום בין ראייתו של לואידור לזו של ברנר. מרחק זה בולט בהילה שלואידור עוטר בה את האיכר היהודי המופיע בדמיונותיו של אליהו, המתוארים במשפטים מקוטעים ובמלים מפוזרות. המבטאים את ההתרגשות של הגיבור בפגישתו עם האיכר.

אפרת הוא דמות של פועל יהודי במושבות הארץ, כפי שמצי הרבה בתיאורי העלייה השנייה. בעיצומו של יום-עבודה תגיל משריח אותו לואידור מעבודתו ומזמנו לרחוב המושבה כדי לשמש חבר לגיבורנו. עד מחלתו של אליהו לא נקרא אפרת בשמו והוא נזכר כל העת בכינוי "הצעיר". כאשר הוא נזכר לראשונה בשמו, בשעת שיחה בינו לאליהו ולבתה של בעלת-המלון, הקוראה לו "מר אפרת", נדמה לקורא כאילו מדובר כאן בדמות נוספת של מישהו הגר אף הוא במלון. רק לאש-לאש מתברר ש"הצעיר" ו"מר אפרת" הם בעצם דמות אחת.

מיד עם הופעתו זוכה אפרת לתיאור חיצוני מפורט למדי. "כאשר בא אליהו אל רחוב המושבה פגש בצעיר אחד, אשר היה לבוש כולו לבנים, פניו היו שזופים מאד, אדומים שחרחרים, וכובע של קט בעל שוליים רחבים היה חבוש לראשו". מובן שתיאור זה אינו מציג לפנינו אדם בעל תכונות אישיות מיוחדות, אלא סיפוס של פועל העושה בארץ מספר שנים וכבר למד להסתגל לתנאי האקלים. בשיחה בין השניים מתברר גם שידידנו "הוותיק" רואה חשיבות לעצמו על וותקו ועל ידיעתו את הקדחת ועל מלחמתו בה. התרברבותו של הצעיר פוגמת במידה רבה בדמותו, וקשה לקורא לראות ברברבן זה את האידיאליסט, העשוי ללא חת שכל חייו קודש לבניין הארץ. לאחר שנתגלה כרברבן גאה, קשה להתייחס ברצינות לדבריו, אפילו כאשר הוא מספר לנו רק עובדות על עצמו. "שלוש שנים עבדת במושבה ההיא, תפועל העברי היחידי הייתי בה. הרבה סבלתי מן הקדחת, הרבה חליתי. חליתי, חליתי — עד אשר נרפאה המושבה, ועתה באתי הנה — להילחם בקדחת ולנצח אותה גם פה. בלי סכנת הקדחת אין חיי בארץ חיים. בלי סכנת הקדחת אין עבודתי בארץ עבודה. אבל מי אתה כי תרהיב להתגרות מלחמה בקדחת?". תפועל העברי מתואר כאן כמתרברב על כל מי שהנו פחות ממנו מעט בותק ובהכרת תנאי הארץ, עד כי הדבר משיל בספק את ערך עבודתו, ודבריו הנלהבים נשמעים כמליצות ריקות. אגב, בכל הסיפור לא ברור באילו אמצעים מתנהלת המלחמה בקדחת. אמנם אנו יודעים על ניקוז הביצות שנעשה באותה תקופה במסירות רבה, ואולם דבר זה, השומן בחובו אפשרויות רבות של תיאור חי, אין לו אפילו רמז בסיפורו של לואידור.

על אף היחס הביקורתי של לואידור אל אפרת, הוא מתפייס עמו לקראת סוף הסיפור: בסוף החלק הראשון מתגלה כי אפרת דואג לאלהיו וסועד בחוליו כיאה לחבר טוב, ואפילו מבקש להרחיקו מן המושבה, כדי להוציאו מתחום הסכנה.

הדמויות האחרות המוזכרות בסיפור, אין בהן אפילו כדי שרטוט קל של טיפוס, שלא את עצמו הוא בא לייצג אלא את בני סוגו. הרופא מופיע רק לצורך העניין, באשר במרכזו של הסיפור עומדת מחלה, ואי אפשר בלא רופא תגובותיו הן תגובות "רופא" ואילו תכונות אישיות אין לו. כן הדבר בהופעת הנערה, המייצגת בסיפור את האשה, ומעוררת לשיחה ולמחשבה אירוטית צנועה אצל הגיבור. דומה כי דמותה אינה הכרחית כלל.

החברה ככלל כמעט שלא זכתה לתיאור. דומה שאת מקומה של החברה תופסת בסיפור מחלת הקדחת. אותם איכרים ששיחם ושיגם מתוארים בבית-המרקחת, משמשים את המחבר כדי לתת ביטוי להומור קל המופנה כלפי הגורל, המתגלה כאן בדמותה של המחלה. מכל-מקום אפשר לומר, כי התבדחותם של האיכרים על חשבון הקדחת מתארת את האווירה שבמושבה ואת יחסם אל צרותיהם. בתיאור זה נראה שהקדחת זוכה להאנשה, והיא הופכת להיות חלק של האווירה המתוארת. התיאור נראה לנו אותנטי כל עוד המדובר ברובד הפנימי של התיאור או באווירה הכללית. ספק, לעומת זה, אם משחקי המלים כגון: "עשרה קבין קדחת בכל העולם ומהם מאה קבין בעמק ברכה", או המשפט לפיו המושבה נקראת "עמק ברכה" כי היא ברוכה בקדחת וכדומה, שימשו את בני המושבות במציאות. נראה שאין כאן אלא עבדותו של המחבר ששם בפי דמויותיו דברים מסוגננים בהתאם לכוונותיו. דיבור מסוגנן זה, הבנוי על מקורותיה התרבותיים של היהדות, מעניק לדמויות או לחברה המתוארת אופי של משכילים המתמצאים בתרבותם הלאומית, ואולם אין פירוש הדבר, כפי שאפשר היה לחשוב, שיש לחברה זו קשרים של ממש לעולם המסורת ולמצוותיה. אפילו תיאורה המצומצם והדל של החברה דיו כדי לגלות ניתוק מוחלט בין שימוש ביסודות מילוליים של התרבות הדתית היהודית, ליסודותיה המהותיים-מעשיים של תרבות זו. לא רק שאין כל זכר בתיאור המושבה לעולם היהודי כגון: בית-כנסת, כשרות, תפילה, חג וכדומה, אלא להיפך, הסיפור שולל כל אפשרות

של התייחסות דתית לעולם המתואר. "לא קראו האנשים צום, לא התכנסו בבתי כנסיות להתפלל על הגשם, אך כל ישותם הביעה תפילה אתת: גשם! גשם!" נראה שהדברים נאמרים כאנטיטיזה לתיאורים דומים אצל חז"ל.⁶ מכל מקום, אין בסיפור כל רמז לפרובלמאטיקה הדתית של האדם הצעיר שהתנכר לאמונתו. דבר זה מפתיע ביותר לאור העובדה שפרובלמאטיקה זו מלאה את יצירותיהם של בני התקופה שקדמו מעט ללואידור, כגון ביאליק, שרניחובסקי ואף של ברנר, אך גם את יצירותיהם של בני דורו, כגון שלונסקי, גרינברג, עגנון ואחרים. ואולי נובע הדבר מן העובדה, שאצל לואידור מתוארים חזיים כפשוטים ומזד-משמעיים ביותר. הבעיות, אם הן מתעוררות, פתוחות בצדן, ואין איפוא פלא, כי בעיות חברתיות קשות אינן מוזכרות בסיפוריו כל עיקר. מצב זה מאפשר לאיכרי המושבה לומר תפילה שאין לה כל קשר ליהדות.

על י

סיפור זה הוא מן המאוחרים בסיפורי יוסף לואידור. על אף הזמן הרב שעבר מן הסיפורים הראשונים ועד סיפור זה, ניכר בו אותו ניסיון להבין את זהות הפנימית של האדם, האופייני לסיפורים בהם זנו עד כה. גם מבחינת השכניקה נעשה הניסיון באמצעות ההשוואה בין שני טיפוסים מנוגדים, אף כי בעניין זה חל שינוי לטובת המירקם של הסיפור. מבלי להרבות דברים על עולמם הפסיכולוגי של עכן, של נערי בנימין או של עזריאל זרוע-דם, מגלה הסיפור עומק בעולמו הרוחני של עלי. הוא ויתר גם על הפשטות של סיפוריו הקודמים והוא מעמיד כאן את עכן, את נערי בנימין ואת עזריאל כאנטיטיזה משולשת לנער החלש ועדין-הנפש, הסובל סבל פיזי ורוחני רב מידי מעניו אלה. אף על פי שהתקבלה הניגודית בין אופי שני האחים עכן ועלי דומה לתיאורים אחדים ב"אהבת ציון" לאברהם מאפו, מתגלה עלי כדמות מעוגלת ועמוקה הרבה יותר מדמויותיו של מאפו. ואולם השינויים העיקריים בסיפור זה הם הפנייה אל התקופה ההיסטורית

6 למשל: תענית, י"ט.

העתיקה והגישה החדשה אל הגיבור החלש, עלי, שאפשר לראותו כמעט כמין אנטי-גיבור מדעת. מן העזיות שיש בידינו על לואידור אפשר להסיק שבתקופה הנדונה, דהיינו בשנים האחרונות שלפני הירצחו, פנה להיסטוריה כאל מקור לסיפוריו. לאור השינוי שחל בגישתו לתפיסת הגיבור, אין ספק שיש משמעות לפנייה זו אל ההיסטוריה. האווירה רוויית האידיאולוגיה הציונית והפעולית של תקופת העלייה השנייה הטילה את מרותה הבלתי-מתפשרת על הסופר הצעיר. ואולם חקירותיו והתבוננותו בנפש האנושית הוליכוהו למסקנות חדשות. מסקנות חמורות. ששוב לא נתנו לו לתאר את הדמות האידיאלית כפי שתיאר את יהודה נוטר-הפרדס, שהיה מין מיוזג מושלם של הכוח הפיזי, האמץ, של טוב-הלב והעדינות. לואידור החל לחוש שהכוח הפיזי, קשור קשר סמוי ומטיל אימה עם הברוטאליות, עם הברינות ועם האכזריות. כן חש לואידור בבירור כי מציאותו של הטיפוס הברוטאלי מותנה על-ידי מצב חברתי המאפשר או מזמן טיפוסים כאלה. מסקנות אלו אי-אפשר היה לגבש בתוך דמות חלוצית פועלית בתקופה בה ההלוחץ והפועל נחשבו כמחישי הגאולה. ברנר היה מסוגל לומר דברים גלויים ובוטים, לואידור נזקק לדרך של פשרה. את הפתרון האחד, מלבד הפנייה לסיפור האלגוריסמלי, הוא מצא בפנייה אל הסיפור ההיסטורי.

ואולם יש בפנייה זו אל ההיסטוריה יותר מהתחפשות. תיאור היקלעותו של פרט נתון במאבק על חירותו הנפשית האישית בתוך החברה הקיימת בהווה ולעומת פרטים אחרים החיים בהווה עלול להיתקל בקשיים גדולים. היחסים ההדדיים שבהווה נראים לעתים למחבר כה מסובכים, כה רבגוניים ונתננים להשפעות אידיאולוגיות ותרבותיות מסובכות כל כך, עד כי אין הוא מצא בנפשו את העוז לעצב בתוך מדיום כבד ומסורבל זה של ההווה את הבעיה האנושית המטרידה את מנוחתו.

פנייה אל העיצוב הסמלי המצוי הרחק בזמן. מאפשרת ליצור סיטואציה פשוטה המשקפת את הבעיה בלי הסירבול ובלו ההפשטה המכבידה שמדיות ההווה מחייב אותם.

לואידור חילק את סיפורו לשלושה חלקים. בחלק הראשון אנו מוצאים את עלי לעומת אחיו עכן גס-הרוח, המנצל אותו ומנשלו מנחלתו. בחלק השני עומד עלי האומלל החלש מול בני-עירו המרושעים והערמומיים, המבקשים

לא ללץ אותנו לגאול את דמי אחיו השנוא. בחלק השלישי אנו מוצאים את גיבורנו עומד לעומת עזריאל הגברתן רוצח אחיו. יתכן, כי העובדה, שעלי מוצא את עזריאל ישן, נתנת בליבו את ההכרה, כי יש בידו היכולת לבחור בדרך-חיים אלימה או בדרך אהרת, של רח־ף-שלום וותרן. יכולת זו לבחור מחוללת אצלו את השינוי הגדול. הפעם הוא בוחר בדרך של החלשים מרצונו החופשי, ועל כן הוא עושה את דרכו מתוך בטחון ובאמץ-לב

בכמה מן הסיפורים שלפנינו נערכו השוואות בין החלש לחזק. בעצם, החלוץ הוותיק הוא מבחינה מסויימת חזק לעומת רעו החדש הירוק, כשם שבן-המושבה שלא ידע את הגלות, הנו חזק לעומת רעו העולה. והנה בסיפור שלפנינו הגבורה היא דווקא היכולת לבחור בדרכם של החלשים, שהיא מעצם טבעה דרך ישרה, הגונה, עדינה וטובה יותר. כל הגיבורים החזקים בעלי הזרוע שבסיפור מתוארים כביריונים וכאנשי סדום ועמורה, שהתנכלותם לנער היא תמיד חסרת טעם וחסרת נימוק. האח עכן מענה את עלי מתוך רשע ומתוך רדיפת בצע, ונערי בנימין לא לגאולת דמו של עכן ואף לא לדאגת אמת לשם שבט בנימין מתכוונים. רק מתוך סאדיזם אכזרי הם משלחים את הנער החלוש והמיסכן בעקבות עזריאל זרוע-זם, שאפילו עכן שהיה בעל זרוע עצמו, לא עמד בפניו. גם התנפלותו של עזריאל על עלי אכזרית היא, חסרת-טעם ומלאה כפיות-טובה. מכותיו של עזריאל הן דברי ה"תודה" על שוויתר עלי ולא הרג את רוצח אחיו, אף-על-פי שהדבר היה בידי. אין טעם לאכזריות זו מלבד הכוח התובע לבוא לידי שימוש. נראה שיש בסיפור זה משום אזהרה מלראות בכוח הפיזי פתרון מוחלט ויחיד לבעיות היישוב של הימים ההם, ואולי לבעיות של כל היישובים בכל הימים.

מצד אחד, ברור בסיפור, שאף החולשה אינה פותרת את בעיית האדם באורח חיו. בעל-הכוח נעשה גולן ורוצח, ולעומתו חסרת-הכוח נעשה גזול ונרצח. זה גורלו של עלי, וזה גורלם-אשמתם של כל החלשים. מבעיה זו של עמידת החלש בין החזקים, אין עלי מצליח לברוח בהסתגרותו בביתו. אין פלא שהוא שואף להופש, לחירות מן העול הנורא של המעשה האכזרי, המוליד לאורח-חיים ברוטאלי, אותו מנסים בני-בנימין לכפות עליו.

בחלומי, החלק השלישי של הסיפור, מתגלה לו שהדרך אל הכבוד ואל האשליה עוברת במחוזות האלימות והרצח, והכרה זו היא הממריזה אותו נגד בני בנימין ובעצם נגד החברה האנושית בכלל. נסיונו הדמיוני לברוח למדבר אל החירות הוא עמוק יותר משאיפת החופש של שאר גיבורי לואידור. עלי מבקש את החירות מעולה של החברה האנושית המושחתת. הפתרון שמוצא הגיבור שלנו מגלה במידה רבה את יחסו האמביוואלנטי של לואידור אל האמנות-הספרות. עלי מאמין בכוח המלה-התוכחה שהוא מטיח בפני מעניו, לשמש נקמה על סבלו ועל עלבונו. ואולם המציאות שופחת על פניו. בני בנימין אינם מתרשמים ביותר מדבריו. הכוח הפיזי הברוטאלי אושם את הלב ואיש-הדברים החלש אינו נשמע, ומי שאינו מוכן להמית, גורלו למות. סיפורו של לואידור מעמיד בפני בני-דורו, אך גם בפנינו, את השאלה: "איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם?"

רגעי חיים ומוות

סיפור זה ראה אור ב-19 במאי 1921, תשעה-עשר יום לאחר הירצחו של המחבר, ונראה שהעורכים החליטו לפרסמו בגלל הקירבה בין נושא הסיפור לגורל שמצא את מחברו. אף על פי שאין, לדעתי, לראות בסיפור כזה, גם אם הוא נכתב סמוך למוות, לא נבואה ולא תחושה מסתורית ביחס לעתיד להתרחש. יש בו ללא ספק עדות לעובדה, שבעיית המוות העסיקה את המחבר עד כי הוא קבע אותה כבעיה מרכזית של הסיפור.⁷

בתקופת אידיאליים של צדק סוציאלי מזה וצדק לאומי מזה, בתקופה של בניית עתיד לעם מתחדש שקם לתחייה, בעיית המוות אינה מן הנושאים הפופולאריים. טבעי הדבר שבתקופה כזאת, הבושחת בדרכה, כרתן כל ביטוי ספרותי של בעיית המוות בפנייה או אל מרחקי ההיסטוריה, או אל מרחקי המקום, או אל הביטוי הסמלי החידתי. אפשר אמנם לומר, שעיקר הסיפור מעוגן בבעיית יחסו של האדם אל בעלי החיים המשרתים אותו, בפירוש

7 ראינו כבר את עדותו של יעריפולסקין לפיה הגיע לואידור אפילו לסחשבות על התאבדות. עיין יעריפולסקין, "חולמים ולוחמים", מסדה, תל-אביב, תש"ז, מהדורה ב, עמ' 473-476.

זה משתלב הסיפור יפה בשאר סיפורי לואידור, שכבר בראשון שבהם, "בימי קציר", מופיעה כפיות-הטובה כנושא בעל חשיבות. ואולם פירוש זה מרדד את סיפורנו והופכו לכתב תעמולה של אגודת צער-בעלי-חיים. אפשר היה לקבל פירוש פשטני כזה, אילמלא העניק לואידור לבהמה המיסכנה המזבלת לשחיטה תכונות אנושיות רבות כל כך, ובעיקר מחשבות ורגשות אנושיים כל כך. "ככר רחבה, מנוקה למשעי, שטופת שמש ומקפת בתים קטנים נקיים משכה אליה את מבטו. מה רב היה אושר החיים על הככר הזאת". וכמה שורות לאחר מכן נאמר: "...ובכל גופו חלחל הפקפוק — הנטייה לעמוד לקול קריאת אדוניו והרצון ללכת קדימה". השאיפה אל החופש ברורה כאן לא פחות מאשר אצל גיבורי לואידור בסיפוריו האחרים. חופש זה נתפש כאן כמשהו אידיאלי, שקט ונעים. נוסף לזה, בולטים כאן אף הלבטים אם למרד או להיכנע לגורל. פאסיביות זאת היא בעוכריהם של בני אדם הנתונים בפני הכרעות גורליות, שחיהם תלויים בהן. האם לאחר כל זה נוכל לומר שגורלו של השור אינו אלא גורל של שור מובל לשחיטה? האין אפשרות לראות בגורל השור אף גורלו של אדם הנקטף באכזריות וללא צורך? סיפור זה מתאר גורלו של המבקש לשמש בתפקיד נעלה רב חשיבות, הלא הוא חריש אדמת המולדת, לו הוא מוכן להקדיש את חייו, ואולם הגורל, או אולי כוח אחר, אינו נותן לו לקיים את מבוקשו. המוות מונע ממנו לקיים את יעדו: או מועידים לו תפקיד שהוא אולי גרוע מן המוות. במקום עבודת-האדמה, הנתפסת בתקופה בה נכתב הסיפור כתפקיד ראשון במעלה בבניין המולדת, "בעודו חי נמכר בכסף בהמה מתה. סוחר בשר מצא בו פרנסת שבוע ימים לו ולביתו". מתחת לפני הסיפור מוסתרת כאן התקפה קשה על המציאות בארץ-ישראל, הדנה לחיי ניוון רבים וטובים מבין החלוצים. החברה בארץ-ישראל נתפסת מבחינה מסויימת כ"אוכלת יושביה". אין ספק שלואידור הכיר את המצב שהוא מתאר הכר היטב, וחש את שינוי בבשרו הוא ממש. הסיפור קצרצר, לא החזיק אפילו עמוד שלם מעמודי "הפועל הצעיר". גיבורו של הסיפור הוא שור המובל לטבח, בורח, נתפס, נשחט ומובל לאטלזו לשם מכירתו. קו עלילה שיש בו התקדמות ונסיגה, ואחר-כך שוב התקדמות. ואולם באותה מידה שהשור מתקדם לקראת בית-המטבחיים, בה במידה הוא נסוג בגורלו, ודווקא נסיונו העמום לסגת

וליהמלש. הוא שיש בו מין התקדמות במצבו ובהבנתו את המצב בו הוא נתון. הבנה זו היא ראשית ההתנגדות והמרד. שלוש פעמים בסיפור מזכיר החמור המלווה אותו לדרך למוות והוא המוליך את גוויתו לאחר שנשחט. מעניינת מאוד ההשוואה בין השור לחמור ויש בה דמיון להשוואה בין הדמויות בשאר סיפורי לוואידור. יחסי החמור והשור הם כיחסי סאנשו פאנשה ודון קישוט. זה הראשון רק מלווה את השור בלי להשתתף בגורלו. "בעל חיים מאושר אשר ניתן לו לחיות עלי אדמות עד בוא חליפתו". החמור משתתף בעלילה החיצונית בלי לדעת את מעשיו. הוא הולך, והוא רובץ, כאילו כל ענייני שוחפו אינם נוגעים לו כלל. אכן יש גם "מאושרים" כאלה.

בעלילה העיקרית אין החמור משתתף כלל. אם השור מתואר כמטומטם. הרי החמור מתואר כמטומטם גמור. העלילה העיקרית בסיפור היא העלילה הפנימית המתרחשת במוחו וברגשותיו של השור. בעלילה זאת אין לחמור כל חלק. באשר לשור, עלילה זאת מתארת את כל הוויתו הפנימית העמומה, שלואידור מכנה אותה "מטומטמת". אם העלילה החיצונית תוארה כאישית למדי, כמתקדמת בעצלותים, העלילה הפנימית הנה סטאשית כמעט לחלוטין. העין רואה את הדברים ודמות אינו תופס, ואינו מביין. רק פעם אחת נאמר שהחל משהו מתודור במוחו, ואף אז לא בא העניין לסיכום, מין חצי צער שלא זכה להשלמה.

זעקה מחרידה זו של האדם בדמות שור וצידון למוות על גורלו שאינו בידיו, על גורלו הכפוי עליו בעל-כורחו, אפשר שהיא משרת לנו את הופעתם של שירים וסיפורים מודרניים.

ה ג ז ל ן

בסיפור "עלי" התברר, כי שחרור האדם מלעגה של החברה מותנה במיחז יכולתו להשתעבד לעקרונותיה המושחתים. גם המרד אינו משהרר אלא שחרור פראדוקסאלי בלבד, באמצעות דמויות. ואולם עלי בחר בדרך האחרת המוסרית, וזו הוליכה אל מותו. אותה תפיסה פסימית הרואה את הכוח

האֵלים תנאי לחירותו של האדם אנו מוצאים גם בסיפור הילדים של לואידור "הגזלן".

סיפור זה התפרסם ב-23 ביוני 1921 — פחות מדודשים לאחר מותו של לואידור, בעיתון לילדים "הארץ". על אף שגם בסיפור זה נקנית החירות באמצעות האלימות, או באמצעות המרד נגד סדרי החברה, ניכר השוני בינו לבין הסיפורים האחרים שראינו עד כה. הדברים כאן נראים פשוטים הרבה יותר. כאן נתפסת החברה כמקובל, כחברה טובה, ורק הגזלן הוא הרע ויוצא הדופן. כאן מצליח הגזלן להשיג את מטרותו, את החירות, וליהנות ממנה כל עוד הוא מסוגל לעמוד במריו.

ואולם אין הישג זה מביא לו לגזלן את אושרו. גישתו של האדם אל חירותו הינה אמביואלנטית. הוא מבקש את החירות, אך הוא רוצה גם בקשרים החברתיים המגבילים. אין הוא יכול לשאת, לא בדידות ולא את חסרונה של הקביעות, המצויה באותו-החיים המסודר. כמו רוב גיבורי לואידור, אף הוא מתלבט בין שני קטבים אלה, אלא שהכרעתו היא פשוטה וחד-משמעית, וניכרת בה מגמה חינוכית ברורה.

✱

למלאכת הפירוש וההערכה של סיפורי יוסף לואידור קדמה מלאכת החיפוש והאיסוף. הרשימה הביבליוגרפית שבכרססת של "גנוזים" לא היתה שלמה. ואף הרשימה בלכסיקון הספרות העברית החדשה לג. קרסל נמצאת חסרה. מה שמצוי שם איננו כאן, והמצוי בשניהם עדיין אינו הכל, ואף עתה פני הנראה רחוקים אנו מן הרשימה המלאה. בעקבות מודעה בעתונות קיבלנו ידיעה על סיפור שהופיע ב"העברי", ובעקבות החיפוש שם נמצא סיפור נוסף. במאמרים שנכתבו עליו בעת הירצחו נמצאו רמזים על רשימות שהופיעו בכתבי-עת שונים בלי ציון מקום מדויק. דברים אלה נמצאו בחלקם בלבד. דברים אחרים, סיפורים ומחזות, שנרמזו עליהם בהערכות לזכרו, לא מצאתי. ישנה ערות בכתב (בספר העליה השניה — עיין ביבליוגרפיה) לפיה היתה לו ללואידור מזודה מלאה ניירות. מה קרה לחפציו בבית היצקרים לאחר הירצחו, איש אינו יודע. מרדכי קושניר, שניסה לאסוף את סיפוריו, מצא אך מעט. בידי אחד מידידיו בשם מרדכי אלדד היה כתב-יד

של סיפור תנכ"י, אך אלדד הלך לעולמו ואיש ממשפחתו אינו יודע דבר על כתב-יד. דוד בן-גוריון מספר במכתב למשה לוואידור, אביו של הסופר, כי נמצאו מכתבים מועטים של הנרצח וזם שמורים כראוי. לא הצלחתי לברר תוכן מכתבים אלה, ואולי התכוון בן-גוריון לחומר השמור בארכיון-העבודה. קטע של סיפור אחד בשם "יותם בן-שפ"ו", שנמצא בארכיון העבודה ואשר, כפי הנראה עוד לא ראה אור, ניתן כאן בסוף הספר כסיפור שמיני.

הסיפורים מובאים כנתינתם במקור בו נמצאו. מלבד שגיאות כתיב ודפוס ומלבד שיבושי-לשון ברורים ביותר לא שינינו לא את זריות הלשון של התקופה, לא את הפיסוק, ואף לא את הפיסקאות.

לבסוף על להודות לכל מי שעזר לי בהכנת החומר ובליקוטו, מי בעצה, מי באנפורמציה ומי במעשה. יצויינו במיוחד הפרופ' דב סדן, הפרופ' שמעון הלקין, המשוררת אסתר ראב, הסופר אהוד בן-עזר, הסופר והמבקר שלמה צמח, הסופר שמעון קושניר, מר אריה קרן-צבי, ממיודעי לוואידור, מכון "גנזים", הסופר ב"י מיכלי, מנהל ארכיון העבודה, ושאר העובדים האדיבים של מוסד זה.

אודה עוד לידידי הד"ר צבי לוז, על שעודדני בעבודה ועזרני בעצתו.

ד ב ל נ ד א ו

ביבליוגרפיה

סיפוריו

1. ימי הקציר: "העבריי", שנה שניה, גליון ל"ד, עמ' 399-400: ברלין, ה' אלול תרע"א, 1.9.1911 — שם, שנה שניה, גליון ל"ו, עמ' 421-424, ברלין, כ"ב אלול תרע"א, 15.9.1911.
2. יהודה נוסר הפרדס: "העבריי", שנה שניה, גליון מ"א, עמ' 484, ברלין, ה' חשוון תרע"ב, 27.10.1911 — שם, שנה שניה, גליון מ"ג, עמ' 507-508, י"ט חשוון תרע"ב, 10.11.1911 — שם, שנה שניה, גליון מ"ד, עמ' 519-520, כ"ו חשוון תרע"ב, 17.11.1911.
3. יחאש: "השילוח", כרך כ"ו, עמ' 227-246, אחיסה, תרע"ב 1912.
4. הקדחת "התורן", כרך ראשון, עמ' 148-154, ניריורק, תרע"ג-תרע"ד, 1913.
5. עלי: "הפועל הצעיר", כרך 12, חוברת ב', עמ' 12-13, יפו-תל-אביב, ו' אדר א' תרע"ט. — שם, חוברת ג-ד, עמ' 15-17, כ"א אדר א', תרע"ט.
6. רגעי חיים ומות: "הפועל הצעיר", כרך 14, חוברת 28, עמ' 7, יפו-תל-אביב, י"א אייר תרפ"א, 19.5.1921.
7. הגנולן: "הארץ" (שבועון לילזים), שנה א', גליון כ"א, עמ' א-ב, ירושלים, י"ז סיון תרפ"א, 23.6.1921.

דברי בקורת

1. על "דומיאן ויוליוז בני הכפר", מאת גוספריד קלר, מתורגם ע"י י" קופלוביץ (ספ"ית "בכפר", יפו, תרע"ט) — "האדמה", כרך א', עמ' 237-239, תל-אביב, תשרי-אדר ה'תר"ף.
2. על "קצו של סנוד זיר", סיפור מאת ז' סדה ברוזן (מעברות חוב' א', יפו, תרע"ט) — "האדמה", כרך א', עמ' 239-241, תל-אביב, תשרי-אדר ה'תר"ף.
3. על "אינבורג", רומן מאת ב' קלרמן, תרגום ד' צמח (הוצאת שטיבל, ורשה, תרע"ט) — "האדמה", כרך א', עמ' 366-368, תל-אביב, תשרי-אדר ה'תר"ף.
4. על "בבית ליאון ריינהרד", סיפור מאת אשר ברש (מעברות חוברת ב-ג, יפו, ה'תר"ף) — "האדמה", כרך א', עמ' 368, תל-אביב תשרי-אדר ה'תר"ף.
5. "ביבליוגרפיה", הנודח: — "הארמז", כרך א', חוברת 8, עמ' 206-207, תל-אביב, אייר ה'תר"ף, 1920 (חתום: י"ל דור).
6. על "האחוזן מסן פרנציסקו", סיפור מאת איבן בוגיס (מעברות חוב' ב-ג, יפו, ה'תר"ף) — "האדמה", כרך א', עמ' 598, תל-אביב, תשרי-אדר ה'תר"ף (חתום: ל).
7. על "פץ", מאת קטוס המסון, תרגום מ' ליפטון (הוצאת קדמה ניריורק, תרע"ט) — "הפועל הצעיר", כרך 13, חוב' 33, עמ' 9-10, יפו, י"ז סיון תרפ"ו, 2.6.1920.

8. על "דובינון קרוז", מאת דניאל דיפי, תרגום אשר ברש (הוצאת ועד ההינוך, יפה, תרפ"א) — "הפעל הצעיר", כרך 14, חוב' 20—21, עמ' 10—11, יפו. א' אדר ב' תרפ"א, 11.3.1921.

על יוסף לואידור

1. אפטר י': "איך נמצאו בנר וחבריו?" — "הפעל הצעיר", כרך 14, חוב' 26, עמ' 6—7, יפה, כ"ה בניסן תרפ"א, 6.5.1921.
2. רבינוביץ יעקב: "על מתינו" — "הפעל הצעיר", כרך 14, חוב' 26, עמ' 11, יפו. כ"ח בניסן תרפ"א, 6.5.1921.
3. שטייט שלום: "יוסף לואידור" — "התקופה", כרך י"א, עמ' 487, זרשה. ניסן—סיון תרפ"א.
4. קישציר מרדכי: "אהל", לדברים שבכתב, דפוס אחדות, תל-אביב, 1921.
5. דוד בן גוריון: "אגרות", כרך ב', עמ' 96, הוצאת "עם עובד" ויאוניברסיטת תל-אביב (איגרות 306 מתאריך 24.3.1922).
6. שמואלי ש': "בעלות זכרם" — "מאוננים" (שבועון), שנה ג', גליון א' (ק"א), עמ' 15, תל-אביב, כ"ז איר תרצ"א, 14.4.1931.
7. ירדני ישראל: "ציון לנשכה" — מוסף ל"דבר", כרך י"ב, גליון 32, עמ' 6, תל-אביב, תרצ"ז.
8. קרול צבי וצדוק לינמן: "ספר בית הקברות הישן בתל-אביב" — "תל-אביב", הת"ש, עמ' קע"ס (בין העמודים קס"ח—קס"ט תצלום הציון לזכרון).
9. מרדכי קישנר, (עורך ומחבר) זכרונות: "הפעמים האחרונות בדרך אל מעון בנר" הוצאת הקבוץ המאוחד, תש"ד, עמ' 218—228.
10. יערי-פלסקין י': "חולמים ולוחמים", הוצאת מסדה, מהדורה ב', עמ' 473—476 (מהדורה ג', עמ' 327—330), תל-אביב, תש"ז.
11. רבינוביץ יעקב: "דבר" מיום 3.4.1960.
12. בן-צבי ש': "עין חי בימים ההם" — ספר העליה השניה, עמ' 472—473, עסיעובד, תל-אביב, תש"ז.
13. מרדכי שניר (קישנר): "סתחום הימים", עמ' 261—262, עסיעובד, תל-אביב; תשי"ד.
14. קרסל ג': הערך "לואידור יוסף" = לכסיקון הספרות העברית, כרך ב', עמ' 174, ספרית פועלים, 1967.

העזרון

בספר "זכרונות" מבא מרדכי קושניר רשימה של כתבייד של לואידור שנמצאו בבית היצקדים. 1. "יותם בן שפט" — קטע מסיפור היסטורי. 2. "הליסטים" סיפור (פורסם ב"הארץ", שבועון לילדים, בשם "הגולן"). 3. קטעי רשימות על שכול וכשלון. 4. רצוניה על "נורה" לרגל ההצגה ביפו. 5. קטעי רשימות על בעיות הסוציאליזם (לפי קושניר נמצאו גם תרגומים אך אותם לא מצאתי). כל אלה שמורים בתיק מיוחד על שם לואידור בארכיון העבודה בבית לסינ ברח' וייצמן בתל-אביב. באותו תיק נמצאת גם רשימת ביקורת (שניסעשר עמודים ועוד שלושה עמודים נוספים) על שכול וכשלון של י"ח בנר. כן מצויים באותו תיק שני מכתבים הדנים בוויטסה אם נמצאה גופתו של לואידור או לא.